

Luonnosta jälleenhaltioituva mieli

Luontosidonnainen & viisausperinnetietoinen ritualistinen nykyesitys

Valgie Verevä

Samu Oskari Kotilainen (Oskari Kaarne)

Teatteritaiteen maisterin kirjallinen opinnäytetyö

Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu

Valosuunnittelun maisteriohjelma

**TAIDE-
YLIOPISTO**

✕ TEATTERIKORKEAKOULU

2026

Tiivistelmä

Tekijä	Päiväys	Koulutus- tai maisteriohjelma
Samu Oskari Kotilainen	04.03.2026	Valosuunnittelun maisteriohjelma

Kirjallisen osion nimi

Luonnosta jälleenhaltioituva mieli – Luontosidonnainen & viisauksiperinnetietoinen ritualistinen nykyesitys: Valgie Verevä

Kirjallisen työn sivumäärä

56 s

Taiteellisen opinnäytetyön nimi

Valgie Verevä – Ensi-ilta: 1.2.2025, Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, Studio 4

Ohjaus & valosuunnittelu: Oskari Kaarne (Taiteellinen opinnäytetyö)

Lavastus: Anna Papinsaari (Taiteellinen opinnäytetyö)

Koreografia: Oskari Kaarne & Työryhmä

Äänisuunnittelu: Sarah Kivi

Puku- ja maskeeraussuunnittelu: Salla Oinas

Esiintyjät: Riina Hosio, Katriina Loisa, Kerttu Luotamo, Mathilda Muk,

Heikki Nousiainen, Sara Rantanen, Sointu Saraste

Julistekuva: Iina Mesiniemi & Oskari Kaarne

Esituskuvat: Jere Aalto

Taiteellinen osio on Teatterikorkeakoulun tuotantoa

Kyllä

Taiteellisesta osiosta on tallenne

Kyllä

Teatteritaiteen maisterin kirjallinen opinnäytetyöni käsittelee luontosidonnaista ja viisusperinnetietoista ritualistista työskentelyä nykyesityksen kontekstissa. Kokonaisuus kiteytyy taiteelliseen opinnäytetyöhöni Valgie Verevään, joka sai ensi-iltansa Taideyliopiston Teatterikorkeakoululla 1.2.2025. Valgie Verevä on itämerensuomalaisesta viisusperinteestä, maailmankuvasta ja rituaalirunoudesta kumpuava suunnittelija- ja työryhmälähtöinen teos, jonka luomisprosessissa työskentelimme Sipoonkorven kansallispuistossa ja Sipoonjoen perinnesavusaunassa löylyksi yhteen kietoutuvien luonnonelementtien (maa, ilma, tuli ja vesi) sekä niitä kehystävän perinnetiedon ja -rituaalimenetelmien kanssa.

Avaan opinnäytetyössäni itämerensuomalaisen viisusperinteen maailmankuvaa, luonto-, metsä-, mieli- ja maailmansuhdetta, pohjustaen ritualistisen nykyesityksen menetelmiä, joita Valgie Verevän luomisprosessin aikana tutkimme. Tutkimuksen keskiössä ovat erilaiset perinnetietoiset transsimenetelmät, jotka pyrkivät uudelleen järjestämään havaintohierarkiaamme ja kannattelemaan erilaisia moniaistisia olosuhteita, joissa kokijan on mahdollista ikään kuin uudelleen ohjelmoida omaa olemustaan. Tästä näkökulmasta opinnäytetyöni aihealue käsittelee valosuunnittelua laajemmin synesteettistä aistisuunnittelua – erilaisten aistillisten menetelmien, mielenmaisemien, aikojen ja paikkojen kokemuksellista yhteen kietoutuneisuutta, mikä on tyypillistä erilaisille rituaalin keinoin kehystetyille muuntuneille tajunnantiloille.

Pyrin muotoilemaan omien henkilökohtaisten ja Valgie Verevän taiteellisen työryhmän kokemusten, perinnetietouden, moniaistillisten olosuhteiden ja ritualististen transsimenetelmien sekä niitä tukevan teoreettisen analyysin kautta yhden eheän tarinallisen kokonaisuuden, joka tarkastelee yhtä kaikkein merkityksellisintä kysymystä, jonka osaan taiteen kontekstissa kysyä: Miten taiteellinen työskentelyni voi palvella laajempaa elämän kokonaisuutta ja sen jatkuvuutta – kuroen yhteen paikallisten alkuperäiskansojen vaalimaa luontosidonnaista viisautta, ritualistisen nykyesityksen työkaluja ja modernia tieteellistä maailmankuvaa.

Opinnäytetyöni pyrkii löytämään näkökulmia siihen, miten taide voi toimia yhtenä merkittävänä osana planeettamme laajuisen ekokriisin kääntämiseksi vaadittua maailmankuvallista ja tarinallista muutosta, jossa luonto – elämä itse palaa keskukseen.

Sisällysluettelo

<i>Johdanto</i>	5
<i>1. Mieleni metsässä - mielikin on metsä</i>	7
1.1 Mielikin metsä – mielen liminaalitila	10
1.2 Yhteen kietoutuva – synesteettinen mieli	13
1.3 Mielen myötävärähtely	14
<i>2. Tiedostamattoman mielen hämärä</i>	16
2.1 Muistijälki: Kandileirikoulun pimeä metsärituaali - 2019	16
2.2 Tuntemattoman luova voima	19
2.3 Pimeys - portti tiedostamattomaan mieleen	19
2.4 Hämärä - rajapinta ulkoisen ja sisäisen näkemisen välissä	21
2.5 Tiedostamattoman mielen kieli - kielen tuolla puolen	22
2.6 Tuntemattoman varjopuoli – ritualistisen työskentelyn riskit ja valta	23
<i>3. Savusauna - Itämerensuomalaisen viisauksperinteen mikrokosmos</i>	25
3.1 Muistijälki: Sipoonjoen perinnesaunafestivaali – 2023	25
3.2 Kokonaisvaltainen ja eheä rituaali- ja parannusperinne	28
3.3 Tämänpuoleisen tuonpuoleisin paikka	28
3.4 Olemustamme uudelleen jäsentävä moniaistillinen olosuhde	30
3.5 Saunarituaalin dramaturgia ja syklisyys	31
3.6 Rehellisyyden tyyssijasta ritualistiseen nykyesitykseen	34
<i>4. Valgie Verevä - Viisauksperinnetietoinen ritualistinen nykyesitys</i>	35
4.1 Intentio	36
4.2 Synty	40
4.3 Elementaalisuus ja rituaalidramaturgia	44
4.4 Teatterikoneisto rituaalisoittimena	48
4.5 Otteita yleisöpalautteesta	49
<i>5. Luonnosta jälleenhaltioituminen</i>	52
5.1 Muistijälki: Vaellus Otsamon tunturille – 2026	52
5.2 Luontosidonnainen maailmankuva tulevaisuuden pohjana	56
<i>Lähdeluettelo</i>	59

Johdanto

Elämme ajassa, jossa ihmiskunta on teknologisesti ja materiaalisesti kehittyneempi, mutta samanaikaisesti vieraantuneempi luonnosta kuin koskaan tuntemamme historian aikana. Luonnosta vieraantuminen on viime vuosisatojen aikana muuttanut radikaalisti käsitystämme maailmasta sekä itsestämme siinä. Ihminen on alettu näkemään luonnosta erillisenä tai sen yläpuolella olevana olentona, mikä on Itämerensuomalaisen viisausperinteen näkökulmasta vakava sairauden tila: Ihminen, joka ei enää tunnista itseään osaksi laajempaa elävää, hengittävää ja vuorovaikutteista kokonaisuutta ”on kuin puu, joka on hakattu irti juuristaan ja asetettu koristeeksi. Se voi vielä hetken näyttää elävältä, mutta on todellisuudessa jo kuollut” (Vanhapiha 2025).

Koko planeettamme laajuinen ekokriisin synty ja sitä ohjaava materialistinen maailmankuva liittyy ennen kaikkea tarinalliseen muutokseen: Asettaessamme ihmisen muun luonnon yläpuolelle ja tarkastellessamme luontoa vain hengettömänä materiaana, voimme surutta hyödyntää ja tuhota sitä ihmiselle alisteisena resurssina, mutta mikäli näemme itsemme kaikkea elämää yhteen sitovan luonnon sisällä olevana henkenä, ymmärrämme luonnon hyvinvoinnin olevan suorassa yhteydessä oman hyvinvointimme kanssa. Näin ollen maailmankuvaamme jäsentävä tarinankerronta on ekologisen ajattelun keskiössä – tarinoilla on voimaa muuttaa niitä tiedostamattomia mielenmaisemia, paradigmoja ja tapoja, jotka ohjaavat sitä, miten me näemme maailman ja itsemme siinä – minkälaisen elinolosuhteen ja kulttuurisen mielenmaaperän me jätämme tuleville jälkipolville.

Tähän lähtökohtaan opinnäytetyöni pohjaten, tarkastelen muutamaa ehkäpä kaikkein ajankohtaisinta kysymystä, joita osaan taiteen kontekstissa kysyä: Miten taiteellinen työskentelyni voi palvella laajempaa elämän kokonaisuutta, kuroen yhteen sekä alkuperäiskansojen vaalimaa luontosidonnaista että modernia tieteellistä maailmankuvaa? Minkälaisilla menetelmillä voimme uudelleen jäsentää havaitsemisen ja kokemisen tapojamme – syventääksemme kokemuksellista yhteyttämme luontoon? Ja voiko näistä lähtökohdista syntyvä rituaalitaide toimia yhtenä sekä yksilöllistä että yhteisöllistä tasapainoa ja terveyttä luovana, vaalivana ja kannattelevana toimijana – merkityksellisenä osana vaadittua tarinallista, maailmankuvallista ja kulttuurista muutosta?

Lähestyn näitä kysymyksiä sekä henkilökohtaisten ritualististen luontokokemusteni, itämerensuomalaisen viisausperinteen opinpolkuni, taiteellisen opinnäytetyöni Valgie Verevän luomisprosessin kautta: Kuin metsäpolkuna synesteettisen ja myötävärähtelevän mielen, tiedostamattoman mielen ja savusaunan uumenien lävitse kohti ritualistista nykyesitystä ja ekologisen jälleenhenkistymisen manifestia. Pyrin polun varrella punomaan yhteen erilaisia tarinallisia, runollisia, menetelmällisiä ja teoreettisia näkökulmia tavoilla, jotka eivät romantisoi mennyttä aikaa, vaan tunnistavat, uudelleen sanoiksi pukevat ja aikamme teknologisiin mahdollisuuksiin jäsentävät muinaisen maailmankuvan ajatonta viisautta sekä siitä versovia ritualistisia rakenteita.

Vaikka kyseessä on valosuunnittelun opinnäytetyö, laajenee näkökulmani metsä-, pimeys- ja savusaunarituaalien herättämien liminaalitulojen ja synesteettisten aistikokemusten myötä kokonaisvaltaisempaan, havaintojärjestelmäämme uudelleen jäsentävään aistisuunnitteluun, rikkoen esityssuunnittelun osa-alueiden konventionaalisia rajapintoja. Näin tavoitteenani on jäsentää yksi koherentti kokonaisuus siitä mielettömän rikkaasta maailmasta, mitä olen saanut sekä yksin että yhdessä taiteellisten työryhmieni kanssa kokea erilaisissa ritualistisissa konteksteissa: Sen joskus elämäkokemustani pohjamutia myöten järjestyttävän, luissa ja ytimissä asti resonoivan yhteyden luontoon sen lukuisissa eri sävyissä – kokemuksen kotiinpaluusta, synnyistä syvistä – ajasta ajan tuolla puolen.

1. Mieleni metsässä - mielikin on metsä

”Astuessamme metsän kynnyksen yli, läpi tuulten taivuttaman portin, aika muuttuu ja liukuu pois. Hiljaisuus ottaa meidät syliinsä, peittäen kaupungin kohinan, hälyn ja kiireen. Pyydämme metsältä valoa, ja metsä antaa sen, mutta omalla tavallaan; Valon, joka kuultaa oksien lävitse, rikkoen pimeyden hellästi, ilman vaatimuksia.

Olemme niin tottuneita pakenemaan kipua, että varjoissa hengittäminen tuntuu raskaalta. Ja kun viimein pysähdymme, tunnemme jokaisen jumin, jokaisen kivun, jokaisen muiston. Ne vaativat tilaa. Huomiotamme.

Kuinka usein kuljemmekaan huomaamatta olemisemme painoa? Kuinka usein annamme askeltemme raskaan äänen hukuttaa allensa luontomme hienovaraisen laulun?

Jalkojemme juurella, muinaisen maaperän päällä, kaikkialla on jäänteitä menneistä. Kuolleita, jotka ovat muuttuneet osaksi tätä maata, luita ja sienirihmastojen peittämiä ruhoja. Metsän oma hautuunmaa.

Kuten metsässä, myös meissä on kuolemaa. Jotain meistä kuolee jokaisessa askeleessamme, jokaisessa uloshengityksessämme ja siitä huolimatta me jatkamme, hengitämme sisään kuin puut, jotka kasvavat kohti taivasta tietäen, että juuret syvällä maan uumenissa tukevat niitä.

Luonto on meissä ja me olemme osa luontoa. Meissä on se sama voima, mikä ilakoi ilmassa, makaa maassa, virtaa vedessä, jokaisessa kivessä ja kalliossa. Ja tässä me seisomme, maan ja taivaan välissä, äitimaan kannattelemina.

Avaamme silmämme nähdäksemme sen, mitä emme ole ennen nähneet. Herkistämme korvamme kuullaksemme sen, mitä emme ole ennen voineet kuulla.

Luontomme luonamme,

Onnemme olallamme,

Haltijamme harteillamme.

Tämä on rukouksemme teille.”

Tämä syksyisen metsän siimeksestä versova runo ohjasi taiteellisen opinnäytetyöni *Valgie Verevän* yleisöä astumaan kohti ritualistisen nykyesityksen matkaa, joka sai kantaesityksensä helmikuussa 2025. Teksti on yhdistelmä teoksen ennakkosuunnitelujaksolla, Sipoonkorven kansallispuistossa tehtyjen ritualististen hengitys-, liike- ja ääniharjoitteiden herättämistä luontokokemuksista sekä vanhasta Vienan karjalaisesta *luontoamme* ja sen synonyymiä *haltijaamme* puhuttelevasta loitsusta.

Väenuskoinen vaikuttaja ja Itämerensuomalaista noituutta harjoittava Miika Vanhapiha avaa *ekologisen jälleenhenkistymisen manifestissaan*, kuinka puhuessamme luontosuhteestamme emme puhu vain suhteestamme ympäröivään luontoon, vaan myös yhteydestä itseemme: luonto ei ole meistä ulkopuolinen vaan ”*ihmisessä asuva sielun osa, jonka tehtävänä on pitää yhteyttä maailmaan; haltijoihin, eläimiin, esi-isiin ja koko elonpiiriin*”. Ihmisen luonto on Vanhapihan mukaan osa hänen väkeään eli elinvoimaa, karismaa, onnea ja selittämätöntä taitoa. Ja mikäli yhteys luontoon heikkenee, ihminen menettää otteen sekä omasta itsestään että maailmasta – hän ajautuu luonnottomaksi. Luonto ei siis ole Itämerensuomalaisen viisausperinteen maailmankuvassa mikään paikka, jossa voimme vieraila, vaan ”*luonto on elämä itse, ja ihminen on sen kudoksessa täysimittaisesti koko painollaan*.” (Vanhapiha 2025).

Viimeisten vuosien aikana olen useasti havahtunut siihen, kuinka kaikista *luonnollisimmilta* ja *väkevimmiltä* tuntuvat teosideat syntyvät juuri metsän siimeksiä samotessani, usvan peittämään kylmään mereen sukeltaessani tai saunan lauteilla vaipuessani tiedostamattoman mieleni unenomaisiin maailmoihin. Kaikissa niissä hetkissä tuntuu olevan yhteistä se, että tietoinen mieleni hetkellisesti hiljenee ja koen soljuvamman yhteyden sekä sisäisen että ympäröivän luontoni kanssa. Joskus tuntuu siltä kuin luonto itse ilmenisi kauttani – eräänlainen *haltioitumisen* kokemus, jossa se, kuka minä olen, muuttuu monitahoisemmaksi ja jokin itseäni laajempi, viisaampi ja väkevämpi voima pääsee ilmenemään kauttani. Kuin tanssisin tuulien, roihuaisin tulen ja virtaisin veden lailla – minuuden rajapinnat hälvenevät. Toisinaan vastaavat kokemukset saattavat tapahtua spontaanisti kuin luonnostaan, vain olemalla läsnä, mutta joskus koen tarpeelliseksi myös tietoisesti pysähtyä ja esim. hengittää syvään, täristä, loitsia tai laulaa ja siten herkistää itseäni elämän monisävyisille kudoksille.

Samankaltaista olemisen ja haltioitumisen tilaa pyrimme lähestymään myös *Valgie Verevän* luomisprosessin aikana. Sipoonkorvessa tehdyt ritualistiset harjoitteet pyrkivät tietoisesti muovaamaan olemisen tapaamme, hengityksemme ja läsnäolomme syvyyttä – luoden

vapaammin virtaavan yhteyden sekä sisäisen että ympäröivän luontomme ilmiöihin. Aloitimme työskentelyn useasti piiristä, jossa kunkin päivän intention johdattelemana puhdistin kokijoiden aistit ja pyhitin mielentilan katajan savulla, samalla lausuen luonnonnoston sanat: *”Nouse luontoni lovesta, syntyni syvästä maasta, haon alta haltijani, väekseni, voimakseni, tuekseni, turvakseni, avukseni, armokseni...”*

Hengitysharjoituksissa visualisoimme hengittävämme kuin puut taivaan ja maan välissä: kuinka sisäänhengityksellämme, virtaa ylhäältä taivaasta, koko ruumiin, sydämen, selkärangan ja jalkapohjien lävitse maahan asti taivaan voimaa. Vastavuoroisesti hengittäessämme ulos, maan voima kohoaa vastavuoroisesti koko rankamme lävitse pääläen kautta taivaisiin. Hengityksen saattelemina, mm. tanssimme silmät suljettuina sammalmättäillä, maatuvi puun rankojen ja juurakoiden lomassa. Sulkemalla kaikista dominoivimman aistimme, pyrimme uudelleenjärjestämään aistimisen tapaamme ja herkistymään informaatiolle, joka usein jää tiedostamattoman mieleemme puolelle – tietoisien mieleemme jatkuvan tarinankerronnan alle.

Lopetimme metsärituaalit usein tehtävään, jossa työryhmän jäsenet kulkivat yksin omaan suuntaansa, seuraten intuitiotaan kohti jotain luontokappaletta, olosuhdetta tai ilmiötä, joka juuri sillä hetkellä syystä tai toisesta puhuttelee ja kutsuu luokseen. Tehtävänä oli pyytää metsältä esim. jokin asia, ele, liike, ääni, melodia, ajatus, asetelma, runo, mielikuva tai mitä luonnostamme juuri sillä hetkellä olikaan noustakseen mukaan teoksen luomisprosessiin. Näitä kokemuksia jaoin aina ennen savusaunan uumeniin vaipumista kokoontuen tulen äärelle.

Ennakkosuunnittelukauden aikana, ympäröivä luonto kävi lävitse kuihtumisen ja martaaksi maatumisen eli kuoleman prosesseja, mitkä nousivat yhdeksi merkittävimmäksi temaattiseksi kudokseksi tulevalle teokselle. Keskustelimme useasti siitä, kuinka tuo meitä ympäröivä luonnon kiertokulku vaikutti myös meidän mieleemme muutoksiin. Keskustelumme kiteytyivät ajatukseen siitä, kuinka myös meissä ihmisissä on ympäröivän luontomme tavoin kuolemaa ja kuinka siinä hetkessä, kun asetumme hengittämään yhtä ympäröivän luonnon rytmien kanssa, myös me voimme alustaa mieleemme maaperää uudelleen: Kuten metsässä, myös meissä on läsnä koko elämän- ja luonnonkirjo, kaikkine sen osatekijöineen syntymästä kuolemaan ja jälleensyntymään. Solutasoilta tietoiseen ajattelumme saakka on tälläkin hetkellä jotain, mikä tekee kuolemaa sekä jotain, mikä on vasta siemenenä uinumassa syvällä tiedostamattoman mieleemme hämärässä, valon ja pimeyden rajamailla, odottamassa kevättä. Mielikin on metsä.

1.1 Mielikin metsä – mielen liminaalitila

Ennen maailmankuvan materialistista käännettä, jossa ihminen on alettu näkemään luonnosta erillisenä olentona, Itämerensuomalaiset kansat pitivät metsää sananmukaisesti mielenä, metsän emäntänä eli *Mielikkinä*. Perinnesaunottaja Laura Foon (2025) avaa artikkelissaan, kuinka Mielikki on se metsän aspekti, joka koristelee metsän samaan tapaan kuin mielikuvitus koristelee elämäkokemustamme.

Itämerensuomalaiset luontosidonnaisesti elävät kulttuurit ymmärsivät metsän olevan hengittävä, elävä ja vuorovaikutteinen kokonaisuus, jonka erilaisten väkien nähtiin virtaavan ihmisessä ja johon toisaalta ihmisen väen nähtiin vaikuttavan. Näille kulttuureille kyse ei ole sen kummemmasta mystiikasta vaan arkisesta vuorovaikutuksesta, jossa ihminen esimerkiksi tervehtii kiveä, pyytää anteeksi kaadetulta puulta, siunaa kaadetun hirven tai vuolee hopeaa uhriksi lähteelle: ”*Jokainen tällainen teko on sanaton sopimus yhteiseloista*”. (Vanhapiha 2025). Luontosidonnaisessa maailmankuvassa on siis ymmärrys siitä, että vaikka metsä ei lähtökohtaisesti ole olemassa ihmisiä varten, ei ihminen pohjimmiltaan ole tuosta laajemmasta metsän mielestä erillinen olento, vaan osa yhtä kaiken elämän kattavaa kudosta – mieltä – luomassa ja havaitsemassa itseään.

’Metsä’ on ympäristökirjailija Juha Kuisman (2014) mukaan alun perin balttilaisperäinen, vasarakirveskulttuurin suomen kieleen tuoma sana, joka tarkoittaa samaa kuin eurooppalaisten kielten *medias, mitte, mezzo* – välissä oleva - ”*toisin sanoen se asuttujen kylien väliin jäävä alue, jossa luonnon käytön säännöt ja oikeudet ovat erilaisia kuin asutulla ja raivatulla, omistuksessa olevalla alueella*”. Metsä on siis eräänlainen liminaali-, eli välitila kahden tai useamman maailman välissä: Metsän kynnyksen tuolla puolen, meille tavallinen, ymmärrettävä ja hallittu ympäristö muuttuu kaoottiseksi, poikkeukselliseksi ja hallitsemattomaksi. Samaista metsän liminaliteettia korostaen, maailman mytologioiden tutkija ja kirjailija Joshua Michael Schrei kuvailee The Emerald -podcastjaksossaan *Awake in the Forest of Dangers and Wonders* (2022), kuinka astuessamme metsään, ihmisten rakentamien ja kontrolloimien olosuhteiden ulkopuolelle, siirrymme lineaarisesta ja organisoidusta sykliseen ja kaoottiseen aika- ja tilakäsitykseen – jonkinasteiseen muuntuneeseen tajunnantilaan eli *transsiin* (Schrei 2022), joka pohjaa etymologisesti sen latinankieliseen juureen *Trans* (*ylitse, toiselle puolen, tuonpuoleinen, lävitse*) sekä protoindoeurooppalaiseen juureen *Ei* (mennä): *Transsi = mennä tuonpuoleisiin*. (Online Etymology Dictionary 2022).

Transsitilojen näkökulmasta ihmisen tietoisuutta on hyvä ajatella spektrinä, jonka toisessa päässä on ns. varuillaan oleva tietoisuus, joka vallitsee automaattisesti hereillä ollessamme ja maailmassa toimiessamme. Tästä tajunnantila sävyttyy hiljalleen unelmoinniksi sekä kevyiksi transsitiloiksi, joissa arkitietoisuuden tilaan voi lomittua unenkaltaisia visuaalisia kuvastoja, intuitiivisia viestejä, erilaisia flow-tiloja sekä hetkellisiä ympäristön havainnoinnin muutoksia. Spektrin toisessa päässä sijaitsevat syvät transsitilat, joiden kokija ei ole enää tietoinen fyysisestä ympäristöstään vaan on joko osittain tai kokonaan tuonpuoleisessa todellisuudessa sekä sen omien sisäisten kausaliitteiden ja lakien alaisuudessa. (William & Clottes 1998, 14).

Tästä spektristä kevyille transsitiloille tyypilliset ilmiöt heijastavat hyvin sitä havaintojen ja kokemusten kirjoa, jota metsärituaaleissa työskentely Valgie Verevän työryhmässä herätti. Yhdistävinä kokemuksina korostui mm. rauhoittuminen, läsnäolon voimistuminen, aistien herkistyminen sekä ympäristöä tarkemmin kuunteleva ja kunnioittava oleminen. Jaettua olivat myös kokemukset jonkinasteisesta tajunnantilan ja aikakäsityksen muuttumisesta sekä soljuvammasta yhteydestä tämän- ja tuonpuoleisen sekä tietoisien- ja tiedostamattoman mielen välillä. Kokemusten kirjoon mahtui sekä metsän herättämiä kauneuden, ihailun, ihmettelyn ja haltioitumisen kokemuksia, mutta myös vaikeita tunteita, surua, pelkoa sekä raskaita ja epämiellyttäviä kokemuksia.

Nykyajan kaupunki-ihminen saattaa usein mieltää metsän ensisijaisesti rauhoittumiseen ja tasapainottumiseen tarkoitetuksi turva- ja pakopaikaksi ylivirittyneen yhteiskuntamme sykkeistä. Mutta mikäli tarkastelemme metsää kokonaisvaltaisesti, on sen nykyisen romantisoidun mielikuvan takana myös raakoja ja tuhoavia luonnonvoimia. Kirjallisuustieteen tutkija Kaarina Kailo kuvailee teoksessaan *Pohjolan mytologia – Saunan maa-ilma, haltijat ja jumalat/taret* (2021, 22) kuinka itämerensuomalaisille luonto ei ollut yksinomaan hyvántahtoisen lempeä vaan samanaikaisesti myös ”villi ja hallitsematon, kykenevä väkivaltaan, myrskyihin, kuivuuskausiin ja yleiseen kaaokseen”. Myöskään Schrein (2021) mukaan elävässä luontosuhteessa ei ole kyse ainoastaan luonnon kauneuden ihannoinnista, vaan metsän monien erilaisten voimien kanssa suoran ja kokemuksellisen suhteen kultivoinnista – vuorovaikutuksesta voimien kanssa, joista osa voi olla meille myös vaarallisia. Schrei (2021) avaa, kuinka suorassa ja jatkuvassa yhteydessä ympäröivään luontoon elävät kulttuurit, tunnistavat ja kunnioittavat metsän kauneuden ja elintärkeiden antimien lisäksi sen syvät vaarat, pimeämmät voimat sekä niiden mahdolliset ei-toivotut vaikutukset ihmismieleen.

“To navigate the forest well – like the protagonists of so many fairy tales show us – is to use discernment, to cultivate sensory wakefulness and a deep respect for protocols of animacy... It’s easy in the modern world to view traditional understandings of malevolent forces as ‘primitive’, or ‘superstitious’. Yet for cultures who actually navigate the forests and its intricacies, knowing how to navigate these forces means survival. And so – if we value animism, it means not looking at the forces of the forest as an ‘illusion’, or as something to ‘move beyond’, but something to be treated with deep discernment and respect.” (Schrei 2021)

Vastaavaa kunnioitusta ja tervettä varovaisuutta tulisi mielestäni vaalia myös laajemmin muuntuneissa tajunnantiloissa toimivia voimia kohtaan. Transsi- ja liminaalitilat voivat avata mieleemme sekä erilaisiin uudelleen järjestämisen- ja jäsentämisen tiloihin, tasapainoon, terveyteen, yhteyteen että vaarallisiin, tuhoisiin ja ei-toivottuihin mielenmaisemiin, joskus syviinkin illuusioihin johtavia polkuja. Ei ole syyttä olemassa niin useita myyttisiä tarinoita ja satuja, joissa metsän voimat viettelevät sinne huolimattomasti ja varomattomasti astuneen eksyksiin – syvälle metsänpeittoon.

1.2 Yhteen kietoutuva – synesteettinen mieli

Kaarina Kailo (2021) kuvailee kuinka voimme liikkua metsässä ikään kuin toisella taajuudella – kokonaisvaltaisesti herkentyneessä olotilassa, jonka hän yhdistää tajunnantiloihin, jotka lähestyvät mystisiä tai henkisiä kokemuksia. ”*Luonto voi laukaista synesteettisten kokemusten tulvan... aistit terävöityvät ja tajunnantila muuttuu erityiseksi. Se ravisuttelee sielua tavalla, jota monet uskoakseni salaa etsivät luonnosta, osaamatta tarkemmin selittää, mitä se on.*” (Mikita Kailon 2021, 14 mukaan). Myös omissa metsäkokemuksissani, erityisesti pidemmillä vaelluksilla, koen useasti erilaisia synestesian kriteerit täyttäviä kokemuksia, joissa erilaiset maailman- ja mielen tasot tuntuvat lomittuvan toisiinsa.

Synestesia -termi versoo sen kreikkalaisista juurista *syn* (yhdessä) ja *aisthesis* (aistimus tai havainto). Yleisesti synestesia tunnetaan samannimisen lääketieteellisen diagnoosin näkökulmasta neurologisena ilmiönä, jossa yhden aistin stimulaatio resonoi suoraan jonkun toisen aistin, aivoalueen tai havaintotavan kanssa (Machon 2009, 12). Kyseessä on siis eräänlainen aistien yhteen kietoutuminen: Synesteetikot saattavat luontaisesti havaita esim. jonkin tietyn tuoksun tai sanan tai äänen jonain tiettyinä värinä tai maut muotoina ja niin edelleen (Machon 2009, 13).

Kokeellisen ja immersiiivisen performassin tutkija Josephine Machon (2009, 17-18) jäsentää, kuinka synesteettinen kokemus tapahtuu samanaikaisesti kahdessa tai useammassa maailmassa, puoliksi hereillä, mutta toisaalta yhteydessä myös alitajuiseen unien maailmaan. Hänen mukaansa synestesia kuvastaa ennen kaikkea ihmisen havaitsemisen kykyä, joka soljuu eri todellisuuksien, kuten ”*aistillisen ja intellektin, kirjaimellisen ja luovan ajattelun*” välillä - havainnoiden erilaisia yksityiskohtia kokonaisvaltaisen ruumiillisesti, sisäisen maailman heijastuessa ulkoiseen ja päinvastoin. Tällaisessa mielentilassa rajoja sisäisen ja ulkoisen, itselähtöisen ja ulkopuolisen, todellisen ja kuvitteellisen välille voi olla mahdotonta asettaa.

1.3 Mielen myötävärähtely

Kietoutuessamme yhteen ja virratessamme jonkin ainakin näennäisesti meistä ulkopuolisen ilmiön tai olennon kanssa, voidaan sitä kokemusta kuvailla myös *resonanssina* tai itse vaalimanani kielikuvana: *myötävärähtelynä*. Resonanssin (engl. re-sonance) etymologinen juuri tarkoittaa *lauluun yhtymistä* tai *uudelleen sointumista* (Schrei 2021) ja arkikielessä sillä viitataan tilanteisiin, joissa jokin sanottu, kuultu, nähty tai koettu koskettaa kokijaa syvästi tai synnyttää kokemuksen yhteenkuuluvuudesta. Omissa kokemuksissani, voimakkaasti myötävärähdellessäni esim. metsän, luonnonelementtien, taideteosten tai toisten ihmisten kanssa, tuntuu siltä kuin rajapinta itsen ja myötävärähtelyn vasteen välillä hälvenisi. Tällöin kokemukseni ei tunnu muodostuvan yksinomaan omista sisäistä maailmoistani tai ulkoisista tekijöistä, vaan niiden välisestä suhteesta: syvästä yhteyden ja myötäelämisen kokemuksesta.

Schrei avaa podcastjaksossaan *On resonance: Caves, Hooves, Hearts, Harps... and the Birth of Culture* (2021), ettei myötävärähtelyssä ole kyse mistään abstraktista tunteesta, vaan siitä harmonisesta todellisuudesta ”*miten universumi pohjimmillaan toimii*” – kuinka koko maailmankaikkeus on rakentunut erilaisista toisiinsa lomittuvista matemaattisista suhteista, harmonisista kaavoista ja elektromagneettisista värähtelytaajuuksista, joista myös ihmiskokemus pohjimmiltaan muotoutuu. Samaan viittaa myös teatteritaiteen tohtori Tuomas Laitinen (2011, 19-29) kuvaillessaan nousevaa tieteellistä paradigmatia, joka tarkastelee elimistöämme kokonaisvaltaisena energeettisenä informaatiojärjestelmänä eli erilaisten värähtelyjen kokemuksellisenä verkostona – koskettaen koko ihon rajoittamaa elimistöä ja laajentuen myös sen ulkopuolelle. Tästä näkökulmasta ihmiskokemus ei synny maailmasta erillisenä ruumiin tai aivojen sisäisenä prosessina, vaan se muotoutuu jatkuvassa myötävärähtelyssä suhteessa ympäröivään todellisuuteen.

Perinnetietoisissa rituaalimenetelmissä tällaisia erilaisten tilan, kokijan ja yhteisön värähtelyjen suhteita muovaavia matkoja rakennetaan tietoisesti esim. toisteisten transsinomaisten rytmien, hengityksen, äänten, liikkeen, tuoksujen, kasvien jne. avulla. Tästä yhtenä kuvaavana esimerkkinä nostan tutkimukset, joissa mitattiin kokijan aivoaaltopituuksia hänen soittaessaan rumpua neljä iskua sekunnissa (4hz). Tutkimuksessa huomattiin rummun myötävärähtelevän vastaavina aaltopituuksina (*theta-aallot, jotka ilmenevät mm. nähdessämme unia*) kokijan aivoissa (Flor-Henry 2017, 8). Toisin sanoen ulkoiset värähtelyt

myötävärähtelyllään voivat kuljettaa kokijan tietoisesti hereillä olemisen tilasta osittain unien kaltaiseen todellisuuteen – välitilaan kahden maailman välillä. Samankaltaisia ilmiöitä voitaneen havaita myös esim. reivikulttuurissa, joissa jaettu, kokonaisvaltaisesti tilassa vallitseva äänien, valojen ja ruumiiden yhteinen transsinomainen rytmikka saattaa herättää myös eriaisteisia mielen transsitiloja sekä esim. kokemuksia yhteenkuuluvuudesta, sisäisten maailmojen kuvastoista, näyistä ja syvistä flow-tiloista.

Vastaavia myötävärähtelyn ominaisuuksia voidaan pitää myös ritualistisen nykyesityksen yhtenä ydinmekanismina: Tarkastellessamme jo pelkästään sydämen sähkömagneettista kenttää, voimme huomata sen ulottuvan useiden metrien päähän ja leikkaavan kentälle asettuvien muiden ihmisten sydämien kentät ja päinvastoin. Ja kun sydämen lyönnit kiihtyvät, muuttuu sen sähkömagneettinen kenttä vaikuttaen vastavuoroisesti muiden sydämien kenttään, jotka se läpäisee. Näin ollen jo esitystilaan yhteen kokoontumista voidaan tarkastella sydänkenttien kollektiivisena myötävärähtelynä ja ”*läpivaikutteisena yhteen tahdistumisena*” (Laitinen, 2011, 35). Tästä näkökulmasta on myös esiintyjän työllä sekä esityksen vaihtelevilla tilallisilla värähtelyillä äärimmäisen syvä vaikutus yleisöön: Ei ainoastaan tarinallisilla, visuaalisilla tai esiintyjän ruumiillisuutta vastaanottavien peilisolujen tasoilla, vaan myös tietoisien mieleemme kerrokset ohittavilla sähkömagneettisilla tasoilla asti.

Myötävärähtelyn tietoinen hyödyntäminen on mielestäni olennainen osa ritualistisen nykyesityksen luomisprosessia ja pidän esim. Valgie Verevässä tehtyjä hengitysharjoituksia keskeisenä tekijänä sille, millaiseksi työryhmän ilmapiiri ja luottamus prosessin aikana muotoutuivat. Ja vaikka en osaakaan aina analyttisesti jäsentää, miksi jokin ryhmä toimii juuri tietyllä tapaa – soljuen kauniisti tai suurissa ristiriidoissa keskenään – koen vahvasti, että erilaisten jaettujen myötävärähtelyn hetkien kautta, joissa ihminen soljuu osaksi jotain laajempaa kokonaisuutta, tapahtui se sitten hengittäen, laulaen, liikkuen samaan rytmiin etc, jotain oleellista muuttuu syvällä ryhmän jaetussa mielessä. Tästä syystä myös harjoituskaudella, aloitimme lähes jokaisen päivän yhteisellä hengitysharjoituksella, kukin omista elämistämme jaettuun värähtelyyn laskeutuen. Ja vaikka kuhunkin luovaan prosessiin kuuluu, kuten elämään itseensä kaikki sen sävyt ja vaiheet, oli minulle Valgie Verevän kontekstissa kaikkein opettavinta ja antoisinta ne hetket, joissa sain lähes täydellisesti astua sivuun ohjaajan positiosta sekä tietoisien mieleni kontrollista ja vain seurata, kuinka soljuvasti työryhmän jaettu mieli myötävärähteli, luoden uusia muotoja sille kokonaisvaltaiselle maailmalle, jota metsän, savusaunan ja teatterin uumenissa saimme matkamme varrella kokea.

2. Tiedostamattoman mielen hämärä

2.1 Muistijälki: Kandileirikoulun pimeä metsärituaali - 2019

Asetun muiden teatterikorkeakoulun 1-vuoden opiskelijoiden kanssa kehämuodostelmaan loimuavan tulen ympärille. Ohjauksen lehtori Eero-Tapio Vuori (Eki) lämmittää (virittää) ja valmistele rumpuaan alkavaa rituaalia varten. Huomaan positiivista jännitystä kehossani - tämä on ensimmäinen kerta, kun osallistun johonkin, mitä kuvaillaan rituaaliksi.

Rituaalin ohjeistuksena on alun yhteisen kokoontumisen ja rummutuksen jälkeen omaan tahtiin, yksi kerrallaan lähteä matkalle pimeään metsään, ilman valoa, ilman puhelinta, suitsukkeella toteutetun puhdistuksen kautta. Viimeisenä, juuri ennen rituaalin aloitusta, Eki esittää meille kysymyksen: ”Pelko vai rakkaus”.

Rituaali alkaa. Eki avaa yksittäisillä rummun kumautuksilla tilan jokaiseen ilman suuntaan ja aloittaa voimakkaamman ja nopeahkon, tasarytmisen rummutuksen. Jokainen rummunkumautus myötäväreilee omassa mielessäni, kumautus toisensa jälkeen mieltäni avaavana ja nytkäyttelevänä, syvään keskittymiseen ja kuunteluun johdattelevana värähtelynä. Seuraan katseellani tulen loimua ja sen luomaa väreilevää valoa Ekissä ja kanssaopiskelijoissani – ympäristöni ja tunteukseni itsestäni muuttuvat kevyesti unenomaiseksi. Rytmien tihenemisen jälkeen, Eki lopettaa aloituksen muuttamalla rummutuksen rytmiä ja rauhoittaa tilan - koen jonkinlaisen siirtymän tapahtuneen omassa olemuksessani: Aistini tuntuivat herkentyneiltä ja tietoinen mieleni hiljaisemmalta: Kuin jotain vielä tuntematonta haluaisi nousta kokemukseni pinnalle.

Hetken hiljaisuuden jälkeen, ensimmäiset kanssaopiskelijat lähtevät omalle matkalleen kukin omaan suuntaansa. Odotan melko kauan omaa vuoroani, sillä rummutus sai minut hetkellisesti nauttimaan paikalleni, tuijottamaan tulta. Lopulta vuoroni koittaa. Kuljen Ekin luokse savulla puhdistettavaksi, vastaanottamaan suojausten ja siitä matkani aloittaen kohti suuntaa, joka sillä hetkellä kutsui minua eniten.

Asetun hetken kävelemisen jälkeen istumaan pienen mäen reunalle, jossa vielä melko lähellä takanani loistivat leirikeskuksen valot ja edessä siinsi pimeä, hahmoton metsä. Huomasin pelkojeni nousevan pinnalle kevyenä tärinänä: Pimeys oli minulle lapsuudesta asti todella pelottavaa, sillä se tuntui sisältävän koko mielikuvitukseni laajuudelta asioita, olentoja ja henkiä. Henget leijuivat ylä- ja alapuolellani, lymysivät sänkyäni alla tai puiden ja ikkunoiden takana. Ne vierailivat unihalvauksen kaltaisten tilojen lomassa, syvintä pimeyttä ja absoluuttista pahuutta ilmentävinä olentoina, jättäen heräämisenkin jälkeen voimakkaita ”kosmisen kauhun” jälkikaikuja koko olemukseeni. Pimeys edusti minulle kaikkea pelottavaa, mitä koin sisä- ja ulkopuolellani, kaikkea mitä olin ja mitä pystyin kuvittelemaan.

Täristessäni yksin pimeään metsän, edessä siintävän tuntemattoman reunalla, aloin hokemaan mielessäni rituaalin ydin kysymystä: ”Pelko vai rakkaus, pelko vai rakkaus, pelko vai rakkaus...” Ne tuntuivat toiston myötä olevan yllättävän lähellä toisiaan - samanaikaisesti kokemuksessani läsnä olevilta voimilta. Mieleeni juolahti oivallus; ehkä kyse onkin siitä, että pelko ja rakkaus ovat aina samanaikaisesti läsnä. Kysymys onkin enemmän siitä, kummalle valitsen antaa elinvoimani. Havahduin sisältäni kumpuavaan rakkaudelliseen voimaan, eräänlaiseen sisäisen valon kokemukseen. Olemukseni tuntui täyttyvän rakkaudella, joka loi minuun vakaan ja voimakkaan luottamuksen tunteen, joka ylitti pimeyden pelon ensimmäistä kertaa elämässäni.

Tämän kokemuksen rohkaisemana, laskeuduin rinnettä alas, pyörähtäen sammalmättäältä toiselle, tunnustellen tietäni kehoni tuntemuksieni avulla, ilman selkeää näköaistimusta. Kuljin eteenpäin näkemättä askelieni sijoja, tuntien maanmuodot ja kasvillisuuden kosketukset sekä oksien raapaisut kehossani. Alas päästyäni huomasin, kuinka lähes huomaamaton taivaasta hohkava valonkajo kuului oksien lävitse, luoden puiden latvustoista tummaa taustaa vasten täysin mustia siluetteja. Hetken ihastelun jälkeen, päädyin juoksemaan syvemmälle metsään, välillä tanssahdellen kantojen ja maahan kaatuneiden puiden juurella, välillä hengittäen selkäni vasten tukevaa runkoa ja aina jonkin rasahduksen kuullessani pysähtyen paikoilleni kuin eläin, joka pyrkii selvittämään, onko ääni uhkaava. Metsässä rämpimisen ja maassa möyrimisen jälkeen pysähdyin jälleen puun juurelle. Halasin puuta ja jäin seisomaan selin sitä vasten. Kaikki äänet katosivat ympäriltäni. Metsään laskeutui täysi hiljaisuus.

Hetken jälkeen hiljaisuus ei tuntunutkaan hiljaisuudelta, vaan sekä sisäinen todellisuuteni että ympäröivän metsän elämä paljastivat olemassaolonsa. Hiljaisuus olikin täysi. Huomioni siirtyi sisäiseen todellisuuteeni samalla kun tuulena huokailevat latvustot ja muu ympäröivä todellisuus aukeni hentoina ja hämärinä tiedostamattoman mieleni sävyttäminä kuvastoina eteeni. Antautuakseni tälle kokemukselle, joka oli yhä myös pelottavaa, sain rauhaa ja turvaa puusta, joka seiso i vankasti kehoani vasten. En ollutkaan enää yksin. Siinä hetkessä olin yhtä kaiken ympärilläni olevan kanssa.

Matkani loppumetreillä, viimeistä puuta tervehtiessäni, kuulin takaani raksahduksen, joka kehotti minua palaamaan leirinuotiolle, jossa oli tapahtuva rituaalin sulkeminen. Palasin metsänpohjaa myötäillen kohti tietä, joka johti leirikeskukseen. Saapuessani tulipaikalle huomasin sen olevan sammutettu, jäljellä vain kyteviä kekäleitä. Kuljin kohti ruokalaa, jossa yllätyksekseni oli lähes kaikki kanssaopiskelijat syömässä iltapalaansa. Vielä suurempana yllätyksenä huomaan, kuinka useat heistä ovat käyneet myös saunassa. Toinen opettaja saapui luokseni ja kysyi: ”nytkö sinä vasta palasit metsästä? Me olimme laskeneet, että kaikki olivat palanneet... taisi olla syvä matka?” – hän kysyi pieni hymyn virne kasvoillaan.

Olin metsässä lopulta yhteensä noin kolmisen tuntia, joka tuntui omassa aikakokemuksessani maksimissaan tunnilta. Jälkikäteen kokemustani analysoiden ja siihen useasti erilaisissa ritualistissa konteksteissa myöhemmin palaten, oivalsin matkani aikana, kuinka, pelko ja rakkaus ovat minussa aina samanaikaisesti läsnä, mutta kyse on ensisijaisesti siitä, mihin suuntaan oman huomioni, kummalle annan elinvoimani. Yhdessä rituaalissa pimeyden pelkoni ei kadonnut, mutta löysin sille ensimmäistä kertaa elämässäni vastavoiman, joka aina jatkossa pimeyden tullen on ylittänyt pelkoreaktion - silloin kun olen onnistunut palaamaan tuohon syvälle tiedostamattomaan mieleeni jäsenytyneestä pelon ja rakkauden suhteesta.

Pimeys ei ole valoton.

2.2 Tuntemattoman luova voima

Kandileirikoulun kokemukseni on yksi esimerkki siitä, miten rituaalisesti kehystetty metsä- ja pimeäkokemus voi ehdottaa siirtymistä tietoisien mielen kontrollista kohti tiedostamattoman mielen, kokonaisvaltaisen ruumiillisen ja yhteen kietoutuvan, moniaistisen havaitsemisen äärelle. Nyt muutama vuosi kokemuksen jälkeen, ajattelen että tuo siirtymä johtui ennen kaikkea havainto- ja aistihierarkian muutoksesta, jossa sekä tulen äärellä tapahtuneen rummutuksen vaikutukset sekä pimeydelle antautuminen ja näköaistini ylivoimaisuudesta luopuminen johdattivat minut tietoisien mieleni alla virtaavien voimien luo. Pimeyden pelkoni tuntuu jälkikäteen tarkasteltuna liittyneen nimenomaan psyykkiseen rajatilaan tutun ja tuntemattoman, kontrolloidun ja hallitsemattoman välillä – rajan, jolla työskentelimme myös Valgie Verevän kontekstissa.

Tietoisien mielen kontrollista irti päästäminen oli keskeisimpiä tavoitteita, joita metsä- ja saunarituaaleissa sekä teatteritilassa tehtävissä näyttämöharjoitteissa, kuin myös itse teoksen rakenteen kautta pyrin kannattelemaan. Tätä varten valikoituneiden menetelmien keskiössä olivat erilaiset transsityökalut, jotka kuljettavat kokijansa tilaan, jossa he eivät välttämättä kykene nojaamaan totuttuun havaintojärjestelmäänsä ja jossa mahdollisesti jokin toinen, tietoista mieltämme syvempi ja laajempi viisaus alkaa toimia. Tavoitteena oli vaalia sitä haltioitumisen, intuitiivisen ja ruumiillisen oivaltamisen sekä syvän kuuntelun tilaa, jossa voimme olla kosketuksissa elämän ja mieleemme tuntemattomien osa-alueiden kanssa – niiden maailmantasojen, jotka jossain määrin ovat aina läsnä ja joista voimme saada erilaisia unenomaisia häivähdyksiä, mutta mitkä pohjimmiltaan ovat täysin käsityskykymme ulkopuolella.

2.3 Pimeys - portti tiedostamattomaan mieleen

Yksi väkevimmistä mielen liminaalituloista on pimeys – olosuhde, joka kykenee avaamaan kokemuksellisen yhteyden tiedostamattomaan mieleemme. Tuon elämäkokemuksemme tiedostamattoman osan voidaan nähdä pitävän sisällään mm. hermostomme, hormonimme, piilotajuiset muistijälkemme, sisimmät tarpeemme, pelkomme, intuition etc. – *”kaikki tuo on tiedostamatonta mieltä, kokemusta ennen kuin tiedät kokevasi”* (Foon 2025).

Modernissa, läpikotaisin valaistussa kaupunkiympäristössä todellinen pimeys on harvoin koettavissa ilman tietoista valmistelua. Tutkijatohtori ja kirjailija Mohamed Buheji avaa artikkelissaan *“Experiencing complete darkness on brains neuroplasticity”*, kuinka suuri osa ihmisistä ei koko elämänsä aikana koe lainkaan todellista pimeyttä (Buheji 2022,41). Ylivalaistujen kaupunkitilojemme yksi yleisimmistä perusteita lienee turvallisuus, sillä valo tekee ympäristöstämme helpommin ennakoitavan, mutta samalla kun pimeydestä on tullut meille harvinaista, on siitä tullut myös vieraampaa ja vieraus merkitsee ihmisille usein uhkaa. Kokonaan toisen opinnäytetyön aihe olisi se, kuinka merkityksellistä pimeys on sekä ihmis-, että ei-ihmisluonnon biologiselle ja hermostolliselle terveydelle, mutta tämän työn kontekstissa tarkastelen enemmän sitä, kuinka pimeyden poissaolo mahdollisesti heikentää kykyämme olla kosketuksissa laajemmin erilaisten tuntemattomien ja hallitsemattomien olemassaolomme tasojen kanssa.

Lukuisissa esoteerisissa rituaaliperinteissä, pimeyteen astuminen toimii porttina tuonpuoleisiin ja erilaisiin rajatiloihin maailmojen välissä, ”salattujen voimien, vaaran ja mysteerin” symbolina tai yksinkertaisesti indikaattorina siitä, että olemme siirtymässä tuntemattomaan (Kuzmov 2023, 4). Pimeä olosuhde pakottaa siirtymään tutuista kokemuksen muodostumisen tavoista ja tuntemuksista *”herkistyneeseen tai ohentuneeseen (engl. heightened) aistikokemukseen”* ja avoimempaan suhteeseen maailman monitasoisille ilmentymille: *”Literally, as if our body and soul become more adaptable to new experiences and are more open to the world”* (Buheji 2022, 41). Tämä ohentunut tila voi saada kokemuksen heilahtelemaan (*engl. oscillation*) tutun ja tuntemattoman sekä aikojen ja paikkojen välillä – haastaen usein kulttuurisesti opitut ja syvälle juurtuneet aistilliset tottumukset ja vapauttaen monia syvälle tiedostamattomaan mieleemme kätkeytyneitä tunteita (Buheji 2022, 42-43).

Pimeyden konteksti voi ikään kuin nielaista yksilön sisäänsä, minkä ajattelen olevan myös laajemmin erilaisten ritualististen kokemusten ominaisuus: ihminen lakkaa olemasta maailman keskipiste ja alkaa kokemaan itsensä osana laajempaa kokonaisuutta. Tällaiset kokemukset mahdollistuvat usein nimenomaan poikkeuksellisissa aistiolosuhteissa: *“Once our hearts and brain live in unfamiliar sensory cultures and spaces, we heighten our sensitivity and the capacity to see what others cannot see”* (Buheji 2022, 44).

2.4 Hämärä – rajapinta ulkoisen ja sisäisen näkemisen välissä

Toinen tietoista ja tiedostamatonta mieltä kuvaileva käsitepari on päivä- ja yötajunta, mitkä symbolisesti yhdistävät mielemme erilaiset kokemukselliset tasot luonnon-, valon- ja päivänkierron syklisyyteen. Päivän aikana tietoinen mielemme ja ulkoisen maailman näkökykymme on luontaisesti aktiivisempaa ja mitä lähemmäksi kuljemme yötä, sitä enemmän tiedostamaton mieli ja sisäinen näkökykymme aktivoituu, kunnes lopulta nukahtaessamme vaivumme täydellisesti unien todellisuuteen. Ulkoisen valon vähentyessä, ennen pimeyttä vallitsee hämärä: rajapinta kahden maailman ja kahden näkemisentavan välissä, jossa tiedostamaton mieli alkaa lomittumaan tietoiseen mieleen erilaisina tunteina, sävyinä, impulsseina ja mielikuvina – sisäinen näkökykymme kirkastuu.

Sisäisen näkemisen voidaan ajatella liittyvän huomio, ymmärrys- ja merkityksenmuodostamisen kykyihimme sekä tiedostamattoman mielen havainnointiin, kun taas ulkoinen näkeminen liittyy meistä ulkopuolisiin valon lähteisiin ja maailmamme fyysiseen hahmottamiseen. Kirjassaan *Catching the Light: The Entwined History of Light and Mind*”, Arthur Zajonc (1993, 9) avaa, kuinka valo ja näkeminen ovat samanaikaisesti sekä fysikaalisia, että psyykkisiä ilmiöitä, ja joiden keskiössä on eräänlainen kaksivaloisuus: *“Two lights brighten our world. One is provided by the sun, but another answers to it – the light of the eye. Only through their entwining do we see; lacking neither we are blind.* (Zajonc 1993, 3).

Valgie Verevän aikana, työskentelimme usein hiljalleen hämärtyvässä metsässä, hämärässä saunassa ja hämärissä näyttämöolosuhteissa, jonka ajattelen olevan yksi merkityksellinen tekijä sille, miksi teokseen muodostui niin väkevä ja unenomainen rajapinta tämän- ja tuonpuoleisen välillä. Hämärät olosuhteet pitivät mieltämme rajatilassa, jatkuvasti heilahdellen kahden eri näkemisen ja maailman hahmottamisen tavan välillä, jolloin tietoinen mielemme yksin ei määritä sitä mikä on totta, mikä on oleellista ja mikä ei. Tiedostamattoman ilmentyminen voimistui, koska hämärässä se sai ja sille luotiin tilaa: *“The mind’s eye begins to see clearly when the outer eye grow dim”.* (Zajonc 1993, 12).

2.5 Tiedostamattoman mielen kieli - kielen tuolla puolen

Perinnesaunottaja ja itämerensuomalaisen viisusperinteen kantaja Laura Foon (2025) kuvailee, kuinka ihmisolennon maailmankokemus on sanojen ja kielen käsitteiden luoma. Foon avaa, kuinka käsityksemme maailmasta muodostuu äidinkielemme kautta ja jossa se mille ei ole sanoja, ei ole olemassa tai emme voi havaita taikka käsittää sitä. Tästä syystä ihminen on aina ympäröinyt itsensä erilaisilla symboleilla, jotka puhuttelevat ensisijaisesti tiedostamatonta mieltä ja kykenevät jäsentämään maailmankuvaamme myös ilmiöitä, jotka pohjimmiltaan ovat käsityskykymme ulkopuolella. ”*Sanat ovat ajatukselle, mitä symbolit ovat intuitiolle*” (Foon 2025). Näistä symboleista koostuvilla mytologioilla, loitsuilla, runolauluilla etc, puhutellaan intuitiivista kielen kahleiden tuolla puolen olevaa mieltä, josta pohjimmiltaan ihmisen intuitiivinen maailmankokemus kumpuaa (Foon 2025). Esim. Itämerensuomen alueella eläneille kansoille myyttinen mielenmaisema –maailman synty tieto, kosmoksen erilaiset personifoidut aspektit, jumalat/taret, luonnonhenget, esivanhemmat ja ihmisyyden arkkityypiset aspektit - sidottiin useasti erilaisten symbolien avulla arkisimpiinkin askareisiin, kuten "elämänlangan" kehäämiseen rukilla. Näin se mikä on alhaalla mikrokosmoksessa heijastaa sitä mikä on ylhäällä makrokosmoksessa ja jokainen ihmisen arkinenkin askare oli erottamaton osa laajempaa, elävää ja hengittävää vuorovaikutteista maailmaa.

Analyyttisen psykologian perustaja Carl Gustav Jungin teksteissä toistuu ajatus siitä, ettei myyttinen kieli ole jotain muinaista taikauskoista hömppää, johon esivanhempamme ovat paremmasta tietämättä uskoneet – vaan ennemminkin se on yksi ihmispsyken perustavanlaatuisimmista osista. Ja sikäli kun moderni ihminen ei enää pysty luomaan tai käsittämään myyttejä, hän menettää siinä jotain oleellista: kyvyn puhua käsittämättömästä. Jungin mukaan analyttinen järkemme haluaa meidän elävän tutuissa puitteissa ikään kuin tuntisimme elämän todelliset ulottuvuudet, vaikka suurin osa elämästä ulottuukin tietoisuutemme rajojen ulkopuolelle. Ja vaikka meillä ei olekaan mahdollisuutta saada täydellistä varmuutta asioista, jotka käyvät yli meidän ymmärryksemme, voimme silti tunnistaa rajan tietämisen ja ei-tietämisen välissä – rakentaa tuntemattomaan elävän suhteen, jossa myytit toimivat välittäjän asemassa. (Jung, 1963, 321 - 323). Toisin sanoen myytit eivät pyri todistamaan asioita ja ilmiöitä, vaan pukemaan ne helpommin lähestyttävään, kokemuksellisesti ymmärrettävään muotoon, jolloin myyttinen kieli on välittäjä tietoisesta ja tiedostamattoman mielen, tunnetun ja tuntemattoman maailman välillä.

Myyttiselle mielelle myös luontosuhteemme avautuu syvempänä kokemuksellisenä kokonaisuutena, kuin ainoastaan analyttisen pohdinnan kautta tarkasteltuna. Itämerensuomalainen maailmankuva, jossa nähdään myös ihmisen olevan kudottu samoista alkuvoimista kuin metsät, järvet tai maa, ilma, tuli ja vesi – kertoo siitä, miten suoraan ja syvällä tasolla omaa olemustamme on ennen peilattu ympäröivään todellisuuteen (Vanhapiha 2025). Tämä itsen ja myyttisen maailman toisiinsa pelaaminen on merkittävässä roolissa myös viisaisperinnetietoisien ritualistisen nykyesityksen kontekstissa, jossa pyritään esim. erilaisten ajattomien symbolien ja mytopoeettisen rituaalirunouden keinoin puhuttelemaan kokijoiden tiedostamatonta mieltä.

2.6 Tuntemattoman varjopuoli – ritualistisen työskentelyn riskit ja valta

Vaikka ritualistinen tuntemattoman äärellä työskenteleminen voi parhaimmillaan mahdollistaa merkityksellisiä ja parantavia kokemuksia, liittyy siihen myös sivuuttamattomia riskejä. Kuten luonnossa, myös tiedostamattomassa mielessämme piilee ne meitä uhkaavat, omiin tarkoituseriinsä hyödyntävät jopa hengenvaaralliset voimat, epäterveelliset ja ei-toivotut vaikutukset ja suunnat, joiden lomassa navigoiminen on usein alkuperäiskansojen kontekstissa elämän mittainen opinpolku.

Tajuntaa voimakkaasti muuntavat aistiolosuhteet voivat aktivoida tiedostamattoman mieleemme syvyyksiä myös tavoilla, jotka eivät ole elämän kokonaisuuden ja terveyden kannalta rakentavia, minkä koen olevan riski erityisesti silloin, mikäli suggestiivisesti herkän kokemuksen kehystys, kannattelu ja integraatio toteutuu ilman riittävää tietoa ja taitoa tai hämäräperäisistä, esim. fasilitoijan omia intressejä ja valtaa korostavista lähtökohdista käsin. Tämän vuoksi ritualistinen työskentely edellyttää ohjaajalta tai fasilitaattorilta erityistä eettistä herkkyyttä ja tietoisuutta omasta asemasta suhteessa kokijoihin.

Ritualistiset kokemukset voivat myös jäädä irrallisiksi, pirstaleisiksi ja hajottaviksi ilman rituaalin jälkeistä integraatiota ja laajempaan kulttuuriseen kehukseen sekä yhteisön kokemukseksi sitomista, mikä on yksi suurimmista haasteista ajassamme, jolloin meillä ei ole yhtenäistä kulttuurista ja symbolista tulkintakehystä. Ajattelen, että vasta ritualistisen kokemuksen jälkeinen reflektio, kielellistäminen ja kontekstualisointi rakentaa niistä liminaalitalan ulkopuolisen elämän kannalta merkityksellisen kokemuksen. Tästä syystä myös

rituaalin jälkeinen paluu analyyttiseen ja kriittiseen mieleen on yhtä olennainen osa kokonaisuutta, kuin matkalle astuminenkin - liminaalitila on pitkittyessään epäterveellinen.

Myös Jung (Jung Drymalskin 2014 mukaan) varoittaa voimakassanaisesti *psykkisestä inflaatiosta* eli tilanteesta, jossa ihminen samaistuu liian syvästi ja pitkäkestoisesti arkkityypisiin, myyttisiin ja tiedostamattomiin voimiin ja menettää täysin kriittisen etäisyyden omaan kokemukseensa. Tällöin yksilö ei enää elä suhteessa näihin voimiin, vaan kokee olevansa jatkuvasti niiden läpäisemä tai oikeuttama. Pitkäkestoinen muuntunut mielentila voi horjuttaa terveyttämme peruuttamattomilla tavoilla ja sen riski on olemassa erityisesti silloin, kun rituaalimatkaa ei tueta riittäväillä turvarakenteilla.

Hallitussa ritualistisessa kontekstissa meidän on kuitenkin mahdollista astua liminaalitilaan, matkustaa tiedostamattoman mieleemme syvyyksissä ja kokea yhteyttä itseämme laajempiin voimiin tavoilla, jotka ovat parantavia ja eheyttäviä, vaikka joskus myös epämukavien ja kivuliaidenkin tunteiden ja itsen osa-alueiden kohtaaminen on myös olennainen osa prosessia. Ennemminkin kyse on siitä, minkälaisella intentiolla ja minkälaisessa kontekstissa tuonpuoleiseen astutaan ja miten sieltä palataan takaisin tämänpuoleiseen sekä sidotaan kokemus osaksi arkielämää.

Myös omalla opinpolullani on ollut vaiheita, joissa olen kokeillut rankallakin kädellä omia psyykkisiä rajojani sekä ns. kantapään kautta oppinut monien ritualististen turvarakenteiden ja työkalujen todellisen merkityksen ja syyn olla olemassa. Tästä syystä olen päätenyt pohjaamaan oman rituaalitaiteellisen työskentelyni itämerensuomalaiseen viisausperinteeseen ja sen menetelmiin, joiden näen monien tuhansien vuosien aikana kehittyneen tietynlaisiksi erittäin hyvistä syistä. Ja vaikka menetelmäni inspiroituu paikallisen viisausperinteen ohella myös muista perinteistä sekä niiden uusista moderneista muodoista, tuntuu itselleni kaikkein merkittävimmältä, kaiken yhteen nivovalta ritualistiselta kehykseltä saunaperinne – itämerensuomalaisen viisausperinteen mikrokosmos, joka kaikista mahdollisista näkökulmista katsottuna, juurrutti työskentelyni takaisin luontoon ja sen viisauteen.

3. Savusauna - Itämerensuomalaisen viisausperinteen mikrokosmos

3.1 Muistijälki: Sipoonjoen perinnesaunafestivaali – 2023

Ripustan riippumattoni kolmihaaraisesta lehmuksesta vakaaseen tammen runkoon samalla kun huomaan pohtivani koko edeltävän kesän tavoin omaa miehisyyttäni, miehen käsitettä ylipäättänsä, isyyden teemoja sekä biologiani ja kokemuksellisen sukupuoleni yhteneväisyyksiä ja eroja. Sana mies tuntuu todella haasteelliselle. Olen saapunut perinnesaunafestivaaleille päivän varoitusaajalla, kalenteriini ajat sitten tehdyn muistiinpanon pohjalta, jota en muista sinne laittaneeni. Odotan mielenkiinnolla tulevaa viikonloppua.

Festivaali alkaa luontokävelyllä läheisessä metsässä. Syömme mustikoita metsäpolun varrelta, teemme hengitys- ja joogaharjoituksen sammalmättäiden päällä sekä itsenäisen luontotehtävän, jossa intentiona on pyytää Mielikiltä, Metsän kuninkaan Tapion vaimolta jotain mukaan illan saunaseremoniaan.

Kävelen intuitiivisesti viereisen kallion laelle, josta aukeaa näkymä suolaakson ylitse, jonka toisella puolen näkyy vastaavasti kohoavat kalliot vahvoine mäntyineen ja kuusineen. Suljen silmäni ja ajattelen; ”Okei olen saapunut tähän, paikkaan joka kutsuu, mutta en ole vielä löytänyt perille, minne minun täytyy vielä edetä”? Avaan silmäni ja silmieni edestä pörhältää valkea perhonen omaan vasempaani. Seuraan katseellani sen kulkua risukkoisen jontkan lävitse ja totean epäilevästi ”tuonneko? risukon lävitse?”. Päätän olla analysoimatta kehotusta liikaa ja ryömin risukon sisään. Oksat raapivat ihoani ja kulku on tovin aikaa vaivalloista, kunnes saavun risukon toiselle puolelle, kallion harjanteelle, jossa suoraan edessäni, heleästi aukenevassa auringonsäteilyssä kasvaa kaksi tammen tainta. Totean mielessäni, ”tämä on se!”, joka minun täytyy ottaa mukaani. Sain selkeän ohjeen mieleeni; ota toinen mukaan ja jätä toinen kasvamaan. Aloin kuitenkin lähes samointein analysoimaan, että mitä minä tekisin yhdellä pienellä taimella saunassa? Eihän siitä ole mihinkään yksinään... ja hieman tiuskaisten nappasin molemmat tammen taimet mukaani, turhankin tyytyväisenä analyttiseen päätelmäni.

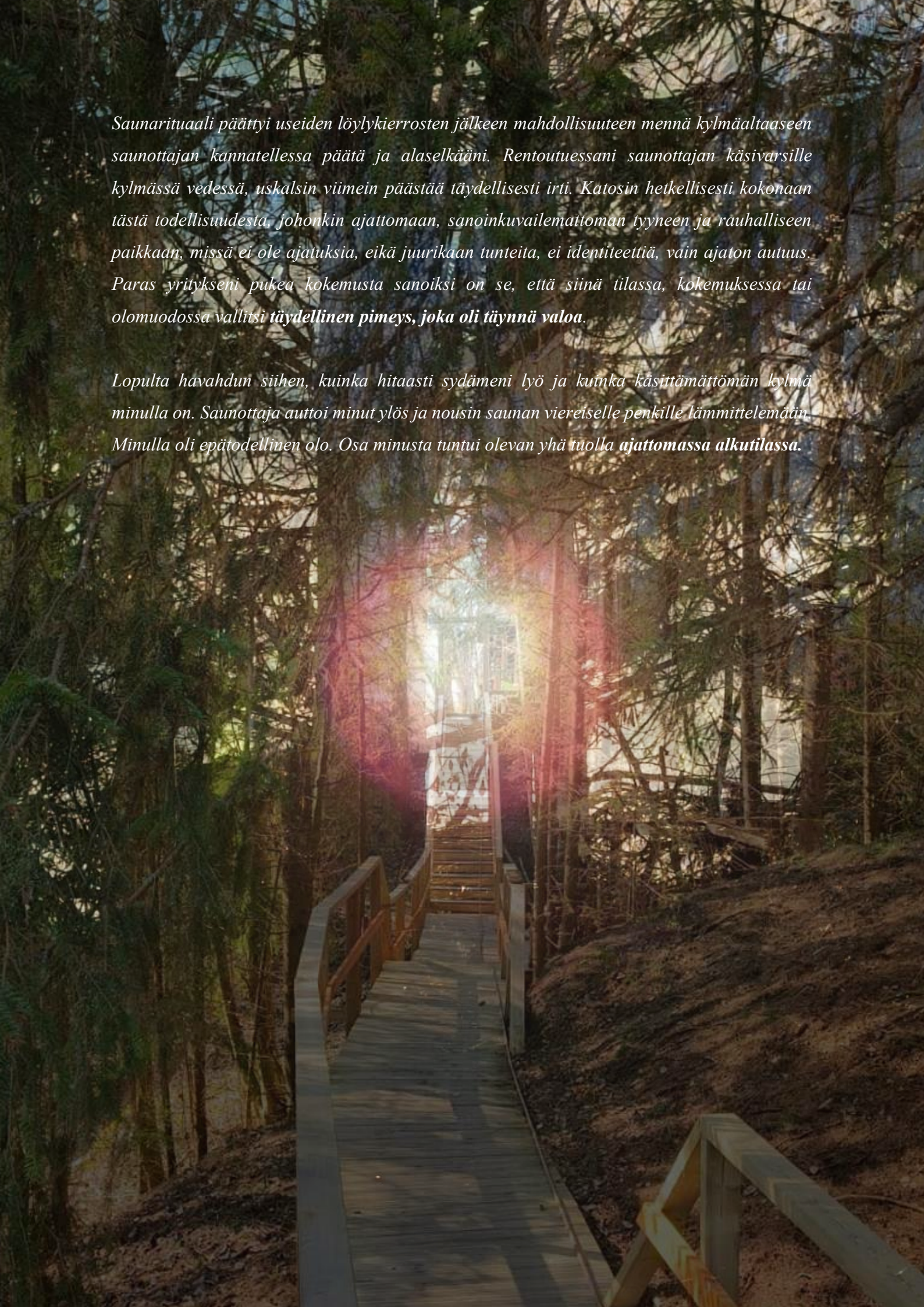
Laskeudun takaisin laaksoon ja saavun kokoontumispaikalle, jossa kysyn rituaalin vetäjältä mitä Tammi merkitsee Itämerensuomalaisessa mytologiassa, johon vastauksenani saan sen olevan Ukon puu, voimakkaan maskuliinista taivaan energiaa sisältävä puu, ”väkevä saunakaveri”. Havahdun heti mielessäni kysymykseeni miehuudesta ja naurahdan, kuinka osuvasti tämä poiminta osuikin kohdalleni. Paluumatkalla huomaan hauskan ”sattuman” lisäksi sisälläni kalvaavan ristiriidan siitä, että poimin molemmat taimet mukaan, enkä kuunnellut sisäistä ääntäni.

Saunalle palatessamme pidämme loitsutyöpajan, johon vetäjät ovat tulostaneet nivaskan vanhoja itämerensuomalaisia saunaloitsuja, jotka kirjoitetaan päreille ja otetaan mukaan saunaan. Poimin intuitiivisesti keskeltä pinoa yhden paperin ja länttään sen eteeni: ”Täsois poika päästettävänä, mies aijoin ylennettävänä...” Täysin häkeltyneenä, tarkastin heti, että oliko muissa loitsuissa vastaavia teemoja ja totesin poimimani tekstin olevan ainut, missä käsitellään miehuutta. Naurahdan ääneen, mutta heti perään, loitsun myötäeläessä poimimani tammen, ukon puun ja omien prosessieni kanssa – oloni muuttuu totiseksi.

Ensimmäinen perinnesaunarituaalini tapahtui sukupuolitetussa ”miesten saunassa”. Se tuntui ensin kuljettavan minut sisäiseen taisteluun oman analyttisen mieleni ja irtipäästämisen kanssa, joka on ollut toistuva teema useissa elämäni varrella toteutuneissa rituaaleissa. Taistelin aluksi myös sitä ajatusta vastaan, että osallistun nimenomaan miesten saunaan – en kokenut sitä omakseni. Irtipäästäminen analyttisestä mielestä tuntui vaikealta, lähes mahdottomalta, mutta löylyn kierros kierrokselta syventyessä, metsän hoitavien kämmenien - tammen lehvien tuoksuissa ja löylyä siirtelevissä kosketuksissa vaivuin syvemmälle ja syvemmälle sisäänpäin. Ensimmäisen yhteislaulun aikana huomasin, kuinka syvälle samassa taajuudessa myötävärähtelevät lauluäänet kohahtivat kehooni. Yksi osallistujista purskahti itkuun, josta hän myöhemmin jakoi tuntojaan - juuri tapahtuneesta isäksi tulemisestaan. Tämä oli hänelle ensimmäinen hetki laskeutua tunteidensa äärelle, jota isyys nosti pintaan: pelkoja, huolia, hämmennystä, omaa muutosta – ”kun lapsi syntyy, syntyy myös vanhempi”. Ymmärsin jälkikäteen, kuinka monelle meistä tuohon saunaan osallistuneista, olikin hieman yllättäen samankaltaisia kokemuksia miehuuden ristiriidoista ja siitä miten ei koe osuvansa siihen muottiin, jota yhteiskunta ainakin pinnallisilta osiltaan miehiltä odottaa.

*Saunarituaali päättyi useiden löylykierrosten jälkeen mahdollisuuteen mennä kylmäaltaaseen saunottajan kannatella päätä ja alaselkääni. Rentoutuessani saunottajan käsivarsille kylmässä vedessä, uskalsin viimein päästää täydellisesti irti. Katosin hetkellisesti kokonaan tästä todellisuudesta, johonkin ajattomaan, sanoinkuvailemattoman tyyneen ja rauhalliseen paikkaan, missä ei ole ajatuksia, eikä juurikaan tunteita, ei identiteettiä, vain ajaton autuus. Paras yritykseni pukea kokemusta sanoiksi on se, että siinä tilassa, kokemuksessa tai olomuodossa vallitsi **täydellinen pimeys, joka oli täynnä valoa.***

*Lopulta havahdun siihen, kuinka hitaasti sydämeni lyö ja kuinka käsittämättömän kylmä minulla on. Saunottaja auttoi minut ylös ja nousin saunan viereiselle penkille lämmittelemään. Minulla oli epätodellinen olo. Osa minusta tuntui olevan yhä tuolla **ajattomassa alkutilassa.***

3.2 Kokonaisvaltainen ja eheä rituaali- ja parannusperinne

Itämerensuomalaisen viisausperinteen mukainen perinnesaunotus on johdattanut minut kokonaisvaltaisen ja eheän luontoon sidotun rituaali- ja parannusperinteen äärelle. Viimeisen viiden vuoden aikana saunasta on avautunut minulle pyhä tila – oman henkisen harjoitukseni metsän temppele, jossa *ilman, tulen, maan ja veden myyttisistä alkuvoimista yhteenkietoutuva elämänvoima eli löyly* tai sen synonyymi *henki* toimii katalysaattorina olemukseni uudelleen järjestämiselle, tasapainolle ja terveydelle. Saunaan astuminen tuntuu pimeään metsän tavoin astumiselta liminaalitilaan ja aikaan ajan tuolla puolen, yhdistyen napanuoran tavoin menneisyyteen ja tulevaisuuteen, syvälle itseeni, luontooni, esivanhempiini sekä elämän monisävyisiin, syklisiin kudoksiin.

Kirjassaan ”*Pohjolan mytologia, Saunan maa-ilma, haltijat ja jumalat/taret*”, Kaarina Kailo tarkastelee saunaa yhtenä suomensukuisten kansojen pyhimmistä symboleista ja eräänlaisena perinnekulttuurimme mikrokosmoksena. Perinnesaunarituaaleissa paikalliseen luonnonkiertokulkuun sidottu, tiedostamatonta mieltämme puhutteleva *mytopoeettinen kieli, rituaalidramaturgia*, sekä väkevän kokonaisvaltainen moniaistinen olosuhde ilmenee sekä käsinkosketeltavan konkreettisella, että hengen ja subjektiivisen kokemusmaailman tasoilla - mikä on yksi olennaisimmista syistä, saunarituaalien valikoitumisesta myös Valgie Verevän ennakkotyöskentelyn keskiöön. Ennakkosuunnittelukauden aikana ammensimme teoksen aisti- ja tunnemaailman saunan elementaalisuudesta sekä syvälle kulttuurisiin juurimme sidotusta rituaalipraktiikasta – työskennellen löylyissä itsen, luonnon ja hengen, eri yrttien ja puulajien, kuuman ja kylmän, valoisan ja pimeän, sosiaalisen ja ritualistisen, arkisen ja pyhän, *tämän- ja tuonpuoleisen* välillä heilahdellen.

3.3 Tämänpuoleisen tuonpuoleisin paikka

Erityisesti savusaunat ovat toimineet suomensukuisten heimojen henkisenä alkutemppeleinä ja liminaalitulana tämän- ja tuonpuoleisen maailman välissä. Perinteisesti sauna onkin nähty kotipiirin tuonpuoleisimpana paikkana. Yhdistettynä kirkkona ja parantamisdraamojen paikkana saunalla on ollut varsin monipuolinen rooli esivanhempiemme elämässä: ”*siellä synnyttiin, käytiin tuonpuoleisessa, saatiin viimeinen voitelu ja tuonpuoleisiin lähdettiin puhtaana, sukulaisten ympäröimänä. Siihen liittyi kuin itse elämään mysteerejä, vaaroja, iloja, suruja, hoitoja, arvaamattomuutta*”. (Kailo, 2021, 12 - 13).

Useissa henkisissä perinteissä erilaiset vuoret, korkeat kallion laet ja muut tavanomaisista poikkeavat luontoilmentymät mielletään pyhiksi paikoiksi, joissa on suoritettu erilaisia ritualistisia toimenpiteitä. Korkealle kohoaminen mielletään astumiseksi lähelle jumalia, inspiraatiota ja kirkkautta, minkä vastakohtana sauna on rakennettu päinvastaiseen tilaan, maan alle, karhunpesän ja äitimaan kohdun vertauskuvaksi. Molempiin olosuhteisiin liitetään erityistä voimaa ja mahdollisuutta nähdä kauas, kokea kuinka mieli avartuu, saunassa pimeyden ja vuorilla kirkkauden ansiosta. (Kailo, 2021, 13).

Sekä vuoret, että maanpoveen kaivetut rituaalilat yhdistetään perinteisesti yhteen ihmiskunnan vanhimmista symboleista – maailmanpuuhun (Kailo, 2021, 14), jonka juuret ovat alisessa / Pohjolassa (maailman pohjalla) ja lehvästö ylisessä / Päivölässä ja jonka runko – elämänvoima virtaa näiden maailmantasojen välissä, ilmentäen pohjimmiltaan koko maailmankaikkeuden järjestymistä. Maailmanpuu liittyy myös ajatukseen taivaan ja maanpiirin toisiaan heijastavasta luonteesta: *niin ylhäällä, kuin alhaalla* – yhden itämerensuomalaisille pyhimmistä symboleista, karhun alkuperä on sekä taivaalla että puun juuristossa maan alla (Kailo, 2021, 14). Tämä makro- ja mikrokosmoksen rakenne heijastuu myös saunaan ja ihmisen ruumiiseen – ajatus siitä, että maailman puu haarautuu myös jokaisen ihmisen lävitse ja meissä itsessämme on kyky kietoutua kokemuksellisesti tuohon kaikkea elämää koskettavaan virtaan sekä matkustaa tämänpuoleisista tuonpuoleisiin ja takaisin.

Sipoonjoen perinnesauna

3.4 Olemustamme uudelleen jäsentävä moniaistillinen olosuhde

Yksi merkityksellinen fysiologinen yhteys metsän ja saunan välillä on se, kuinka molemmat olosuhteet mahdollistavat parasympaattisen hermoston, eli kehomme palautumisjärjestelmän aktivoitumisen – tilaisuuden hengittää syvään ja laskeutua ulos sympaattisen taistele tai pakene -hermoston tilasta. Parasympaattisen hermoston aktivoituminen näkyy mm. stressihormonien, kuten kortisolin laskuna, tietoisien mielen kontrollin hellittämisenä ja huomion siirtymisenä ulkoisesta tehtäväkeskeisestä tarkkaavaisuudesta helpommin kohti sisäisiä mielenmaisemia. Tätä laskeutumista kohti parasympaattista hermostoa tukee saunassa usein vallitseva, hennosti tulen loimusta välkehtivä hämärä, Sipoonjoen perinnesaunan tapauksessa ainoastaan muutamalla kynttilällä valaistu lempeästi väreilevä tila yhdistettynä löylyn luomaan pitkän sisään- ja uloshengityksen luomaan rytmiin, erilaisten vihtojen ja yrtti-löylyvesien tuoksuihin sekä laulu- ja loitsu äänimaailmojen muodostamaan aistikokonaisuuteen – ehdottaen voimakkaasti arjesta poikkeavaa havaitsemisen ja olemisen tapaa.

Erityisesti savusaunoissa, on usein mahdollista kokea lähes täydellinen – Sipoonjoen perinnesaunan tapauksessa absoluuttinen pimeys. Kynttilöilläkin valaistuna, pikimusta noki imee suurimman osan valosta itseensä eikä tila tarjoa näköaistille juuri mitään, mihin kiinnittyä. Kynttilöiden värisevä hehku luo saunaan hienovaraisen valollisen olosuhteen, jossa saunan rakenteiden ja saunojien ruumiiden muodot piirtyvät kontrastinomaisesti jäseniensä reunoista vasten kaikkea muuta vallitsevaa pimeää. Ja kuten pimeässä metsässä, visuaalisen informaation puute ei johda niinkään tyhjyyteen, vaan aistillisen kokemuksen uudelleenjärjestäytymiseen. Näköaistimme dominanssin alle jäävät havaintopotentialit, kuten tunto-, haju- ja kuuloaistit aktivoituvat ja sisäinen näkökyky kirkastuu – huomio ja merkityksen muodostaminen siirtyy helpommin omaan hengitykseen, ruumiiseen, sydämen sykkeeseen, ihoon, hikeen ja löylyn hellään hyväilyyn, vihtojen kosketukseen jne. Hämärän luoma kokemuksellinen heilahtelu syvenee entisestään löylyn aaltomaisen vuorottelun ruumiillisesti intensiivisen ja rentouttavan hellän lämmön välillä – mahdollistaen kerta toisensa jälkeen syvenevän liikehdinnän ulkoisen ja sisäisen, ruumiin ja mielen, tämän- ja tuonpuoleisen maailman välillä: Saunassa kaikki vastakohtaisuudet tuntuvat kietoutuvan yhdeksi.

Vastakkaisten voimien välistä suhdetta voidaan tarkastella myös konkreettisen saunan sisä- ja ulkotilan, kuumen ja kylmän vaihtelun kautta: Kun siirrymme lämpimästä äitimaan kohdusta ulos viileään tai kylmään ilmaan, tai esim. lähes 0-asteiseen veteen, avaa se kontrastin, jossa

aiemmin löylyissä koettu intensiteetti ja ruumiin lämpö pääsee vapautumaan veteen. Tämä konkreettinen lämmönsiirto voi ilmetä myös tunteen ja muiden kokemuksellisten affektien tasoilla - samaan tapaan kuin kiukaan kiviin ladattu tulen voima vapautuu ilmoille veden avulla höyrystyen. Vasta molemmat vastavoimat yhdessä muodostavat syklisen, tasapainoon pyrkivän kokonaisuuden – terveyden.

3.5 Saunarituaalin dramaturgia ja syklisyys

Saunarituaalin dramaturgiaa voidaan tarkastella näiden vastavoimien, luonnon- ja vuodenvaihtamisen kaltaisena syklinä, jossa kokijat johdatetaan luonnon syntymän kasvun, kukoistuksen, kuihtumisen ja kuoleman vaiheista toiseen: hengityksen lailla hellästä lämmöstä kuumuuteen, kuumuudesta takaisin viileään ja niin edelleen. Perinnesaunottajan eli rituaalin kannattelijan yksi tehtävä on pyörittää tätä elonpyörää ja saatella sen avulla kokijat ritualistiseen, myyttiseen ja ajattomaan mielentilaan sekä kohti tasapainoa ja terveyttä.

Rituaalin alku vastaa usein kevättä, lämmön hiljaista kohoamista, ensimmäisiä löylyjä, lämpimiä keväisiä tuulia, joita isolehtisten, esim. tammivihtojen avulla kokijoiden iholla liehutellessä – lempeän lämpimiä ilmavirtoja, jotka esilämmittävät ja avaavat ihon pintakerrosta sekä virittävät mieltä ja hermostoa vastaanottavaiseksi. Usein alussa lauletaan myös esim. löylyn tervehdys: *”Terve löyly, terve lämmin, terve tervehdyttäjälle... Juoskohon joki metinen, simalampi laikkukokohon, läpi kiukahan kivisen, läpi saunan sammalisen, läpi luun läpi jäsenten, läpi lämminten lihojen, läpi suonten soljuvien...”*

Kulkiessamme kohti keskikesän huippua väkevämpiin löylyihin sekä ”takovampaan” vihdontaan, lämpö saatellaan syvälle lihaan, luihin ja ytimiin – kuljettaen kokijaa kohti fysiologista ja henkistä nostatusta. Intensiteetin huipulla keho on aktiivisimmillaan, verenkierto ja aineenvaihdunta korkeimmillaan, löyly virtaa soljuvammin koko olemuksen lävitse, avaten matkansa varrelta tunnelukkoja ja ruumiiseen jähmettyneitä muistijälkiä - tällöin tiedostamattomassa mielessämme uinuvista kivuista, suruista tai vaikkapa onnen hekumoista, voi nousta voimakkaitakin tunteita kokemuksen pinnalle.

Kliimaksia seuraa laskeutuminen syksyn puhdistaviin sateisiin ja tulviin. Ilmavirrat viilenevät, vihtojen liike ja kosketus pehmenee, keho alkaa laskeutumaan syvään lepotilaan. Löylyn intensiteetti laskee ja rituaalin huomio siirtyy syvän uloshengityksen myötä irti päästämiseen. Usein juuri intensiteetin laskeessa, palatessamme hellempään, hierovampaan tai pesevämpään vihdan liikehdintään sekä lämpimillä vesillä valeluun - *syksyn tulviin* - vapautuu myös mielemme tuntemaan ne itkemättömät itkut, tuntemattomat tunnot ja tietämättömät tiedot, joita ei välttämättä vielä tässä vaiheessa voi jäsentää tietoisien mielen tarinallisiin kerroksiin.

Lopulta rituaali palaa kohti talvea – nollatilaa, hiljaisuuteen ja keveyteen, jossa ruumis makaa martona – kuoleman tila. Saunarituaalin kontekstissa ”kuolema” ei ole positiivinen tai negatiivinen vaihe, vaan se kuvastaa ennemminkin sitä irti päästämisen ja puhdistumisen jälkeistä ajatonta autuutta, yhteyttä kaiken elollisen alkuperään, josta myös symbolisen uudelleensyntymisen mahdollisuus avautuu. Riippuen rituaalista, tätä vaihenta syventääksemme kokija saatetaan kuljettaa myös kellutettavaksi esim. järveen tai kylmäaltaaseen – *vanhimpaan voitehista - veteen*.

Tämä on ainoastaan yksi esimerkki siitä mielettömästä saunaperinteiden aarreitasta, jonka monituhatuotiset juuret ulottuvat nykyisen Suomen ja Karjalan sekä laajemmin myös Baltian, Venäjän jne. alueille. Eikä se ole mielestäni mikään ihme, että lukuisat kulttuurit ympäri maailman hahmottelevat rituaaleissaan vastaavaa kaikkien elementtien, vuodenvaihtamisen ja elonpyörän logiikkaa, sillä samoin kuin ympäröivässä luonnossamme se ilmenee myös ihmisten ruumiissa ja psyykessä. Elämä ja kuolema eivät siis ole viisaperinteen näkökulmasta ainoastaan toistensa vastakohtia, vaan toisensa sisällään pitäviä, toisensa synnyttäviä vaiheita, joiden molempien läsnäolo ritualistisessa kontekstissa, mahdollistaa transformaation. Yhtä lailla voisimme ajatella, että tiedostamaton mielemme – pimeys – on edellytys sille, että tietoinen mieli – valo – voi ilmetä ja toisin päin. Tämä viisus on myös saunarituaalien ytimessä: ymmärrys maailman näennäisesti kaksijakoisesta luonteesta, jossa näiden vastavoimien mahdollistama ikuinen liike ja kaikkien elementtien yhteen kietoutuminen synnyttää voiman, joka myötävärähtelee myös syvällä ihmisen olemuksessa.

3.6 Saunarituaali parantamisdraamana

Itämerensuomalaisen viisauksiperinteen parannuskäsityksen mukaan, parantajan tehtävä saunakontekstissa ei ole sinänsä suoraan parantaa ketään, vaan luoda ja kannatella olosuhdetta, jossa ihmisen oma sisään rakennettu ruumiillinen viisaus pääsee toimimaan. Tämä liittyy ajatukseen siitä, että ihmisen järjestelmä pyrkii luontaisesti kohti tasapainoa ja terveyttä, jolloin saunottajan tehtävä on ennemminkin pyrkiä vapauttamaan ihmisen oman elinvoiman virtausta tukkivia kertymiä ja jumeja, auttamaan jälleenhaltioitumisessa – luontoyhteyden syventämisessä.

Kailon kuvailu saunasta eräänlaisena parantamisdraamana on mielestäni osuva. Draama yhdistetään usein sanana joko ihmisten välisiin konflikteihin tai sitten taiteen muotoon, mutta ajattelen Kailon viittaavan parantamisdraamalla nimenomaan perinnesaunotuksen rituaalidramaturgiaan, jossa erilaiset symboliset eleet, toimenpiteet, laulut ja loitsut yhdistettynä moniaistiseen tilan kannatteluun, johdattavat kokemusta rituaalin sisäisen elonkehän lävitse. Loitsulaulut versovat luontosidonnaisen maailmankuvan sisältämistä myyttisistä arkkityypeistä, joita kutsutaan paikalle erinäisiin tarkoituksiin – niille saatetaan uhrata tai laulaa, liehitellä, väkevästi kutsua tai myös karkottaa. Näillä eleillä rituaalin kontekstissa muodostetaan kokijalle suhde ulkoisten ja sisäisten maailmojen sekä tietoisien ja tiedostamattoman mielen välille sekä asetutaan elävään ja vuorovaikutteiseen suhteeseen saunassa vallitsevien voimien kanssa.

Perinnesaunarituaalissa sen draamallista kuljetusta, symbolisia eleitä ja konkreettisen fyysisiä toimenpiteitä ei voida erotella toisistaan, mikäli haluamme ymmärtää sen mekanismeja kokonaisvaltaisesti: se mikä hoitaa kehoa, hoitaa myös mieltä ja se mikä hoitaa mieltä, hoitaa myös kehoa. Siten voidaan nähdä, kuinka olennainen, myyttistä mielenmaisemaa kannatteleva, ihmistä laajempaan luonnonkiertoon sitova ja syväekologista, hengittävää ja vuorovaikutteista luontosuhdetta vaaliva osa viisauksiperinnetietoista rituaalia tarinankerronta on.

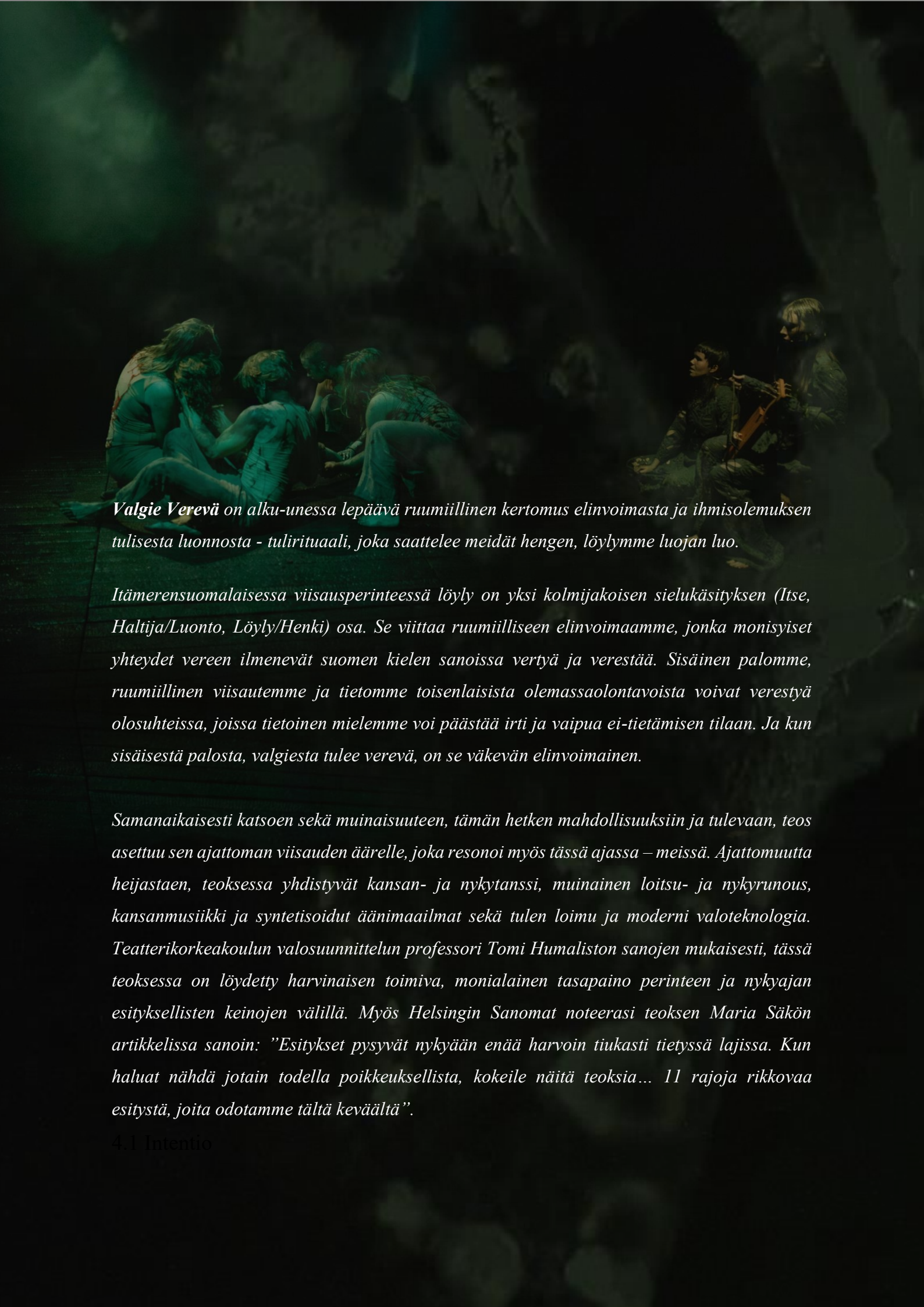
3.6 Rehellisyyden tyyssijasta rituaalistiseen nykyesitykseen

Saunaa voidaan kuvailla myös rehellisyyden tyyssijaksi, jonne astuessa riisumme vaatteidemme mukana myös kaikki ne kertomukset ja identiteettimme kerrokset, jotka vaativat tietoista ylläpitämistä. Saunan ruumiilliset ääriolosuhteet ja alastomuus tietyllä tapaa pakottavat rehellisyyteen ja paljastavat nopeasti kaikki esittämisen ja teeskentelyn kerrostumat. Tämä rehellisyys sekä itseä, muita ihmisiä ja koko luontoa kohtaan on muodostunut olennaiseksi osaksi myös taiteellista työskentelyäni – valmiutta kohdata elämän kauneuden ja haltioitumisen lisäksi myös niitä vaikeita, varjoissa lymyäviä, epämieluisia ja kivuliaitakin *itsen, luonnon ja hengen* osa-alueita teeskentelemättä ja pakenematta.

Samaista rehellisyyttä sekä itsen, luonnon ja hengen syväkuuntelua vaalien, Valgie Verevän tavoitteena oli uudelleen kääntää näitä metsä- ja saunarituaalien maailmasta ammennettuja kuljetuksia, kokemuksia, rituaalistisia eleitä ja symboleja näyttämön kielelle: luoda moniaistillinen olosuhde, jossa kokija voi matkustaa luonnonkierron mukana syvälle oman mielensä metsään, valon ja pimeyden rajamaille, syviin myyttisiin mielenmaisemiin, ruumiillisesta nostatuksesta kohti irti päästämistä ja puhdistautumista – sellaista sisäistä muutosta, joka juuri sillä hetkellä on kullekin kokijalle oleellista.

4. Valgie Verevä - Viisaperinnetietoinen ritualistinen nykyesitys

Valgie Verevä on alku-unessa lepäävä ruumiillinen kertomus elinvoimasta ja ihmisolemuksen tulisesta luonnosta - tulirituaali, joka saattelee meidät hengen, löylymme luojan luo.

Itämerensuomalaisessa viisausperinteessä löyly on yksi kolmijakoisen sielukäsityksen (Itse, Haltija/Luonto, Löyly/Henki) osa. Se viittaa ruumiilliseen elinvoimaamme, jonka monisyiset yhteydet vereen ilmenevät suomen kielen sanoissa vertyä ja verestä. Sisäinen palomme, ruumiillinen viisautemme ja tietomme toisenlaisista olemassaolontavoista voivat verestyä olosuhteissa, joissa tietoinen mielemme voi päästää irti ja vaipua ei-tietämisen tilaan. Ja kun sisäisestä palosta, valgiesta tulee verevä, on se väkevän elinvoimainen.

Samanaikaisesti katsoen sekä muinaisuuteen, tämän hetken mahdollisuuksiin ja tulevaan, teos asettuu sen ajattoman viisauden äärelle, joka resonoi myös tässä ajassa – meissä. Ajattomuutta heijastaen, teoksessa yhdistyvät kansan- ja nykytanssi, muinainen loitsu- ja nykyrunous, kansanmusiikki ja syntetisoidut äänimaailmat sekä tulen loimu ja moderni valoteknologia. Teatterikorkeakoulun valosuunnittelun professori Tomi Humaliston sanojen mukaisesti, tässä teoksessa on löydetty harvinaisen toimiva, monialainen tasapaino perinteen ja nykyajan esityksellisten keinojen välillä. Myös Helsingin Sanomat noteerasi teoksen Maria Säkön artikkelissa sanoin: ”Esitykset pysyvät nykyään enää harvoin tiukasti tietyssä lajissa. Kun haluat nähdä jotain todella poikkeuksellista, kokeile näitä teoksia... 11 rajoja rikkovaa esitystä, joita odotamme tältä keväältä”.

4.1. Inhimillinen

Rituaalitaiteessa yksi oleellisimmista näkökulmista – ero esityksen ja rituaalin välillä – on intention korostaminen eli kysymys siitä, miksi rituaali tehdään ja minkälaista muutosta sillä tavoitellaan. Perinnesaunarituaaleissa intentio vaihtelee mm. vuodenajan, elämänvaiheen ja tarpeiden mukaan, mutta useasti yhdistävinä lähtökohtina on jonkinasteinen eheytyminen, palautuminen, siirtymä tai esim. oman luontomme voimistaminen. Intention määrittelevät ne menetelmät ja työkalut sekä rituaalidramaturgian, jotka kuhunkin rituaaliin valikoituvat. Tästä syystä myös ritualistisen taiteen kontekstissa haluan painottaa sen merkitystä, minkälaisia eleitä ja asetelmia me päätämme toisinta, luoda koettaviksi ja miksi. Sillä kuljettaessamme yleisön rituaalin lävitse, ehdotamme heille väistämättä jonkinasteista muutosta, kokemuksellista myötävärahtelyä, havahtumista, puhdistautumista, jonkin asian uudelleen jäsentämistä, yhteyden voimistamista, tunnemaailmaa tms.

Tämän voidaan nähdä ilmenevän taiteessa myös laajemmin, mutta koen sen voiman korostuvan ritualistisessa nykyesityksessä, missä kokijaa pyritään johdattelemaan kokonaisvaltaisesti herkentyneeseen tai ohentuneeseen tilaan. Ja mitä voimakkaampia aistillisia ja ritualistisia työkaluja käytämme, sitä merkityksellisemmäksi muodostuu kysymys siitä miksi – mitä tällä rituaalilla, sen menetelmillä ja sen avulla kertomallamme myyttisellä tarinalla tavoitellaan.

Valgie Verevän intentio juurtuu nykyiseen, kollektiivisella tasolla vääristyneeseen luontosuhteeseemme, jonka synty on monimutkainen ja -vaiheinen vuosisatojen aikana tapahtunut kulttuurinen muutos. Sen juuret voidaan nähdä ulottuvan kristinuskon saapumiseen, länsimaisen tieteellismaterialistisen maailmankuvan luomaan mielen kolonisaatioon sekä siten oman kulttuurisen perimämme ja luontosidonnaisen maailmankuvan pitämiseen vanhauskoisena hömppänä, johon esivanhempamme uskoivat paremmasta selitysmallista tietämättöminä. Ja vaikka modernille mielelle voikin olla vaikeaa ymmärtää esivanhempiemme maailmankuvaa, voimme mm. metsässä samoamisen, savusaunarituaaleihin osallistumisen tai perinnetietoisien rituaaliteatterin avulla syventää ja kirkastaa vaimennutta yhteyttämme luontoon. Yhteyttä, jota on vuosituhansien ajan vaalittu ja suullisesti siirretty sukupolvelta toiselle myyttisten tarinoiden sekä suoran kokemuksellisuuden kautta - yhteisen tulen äärelle kokoontuen ja arkisissakin toimissa suurempaa maailmankuvaa ja -järjestystä toisintaen.

Tavoitteenamme oli tutkia ritualistisen teatteritaiteen mahdollisuutta toimia yhtenä merkittävänä ja yhteisöllisenä osana vastaavaa tulen äärelle kokoontumista ja muutosta kohti ekologisempaa ja ympäristötietoisempaa eloa, johon poliittiset ja teknologiset ratkaisut

yksinään eivät tunnu riittävilä: Tarvitsemme ennen kaikkea maailmankuvallista muutosta, jossa itse luonto – elämä palaa keskukseen. Tätä Vanhapiha (2025) kuvailee ekologiseksi jälleenhenkistymiseksi: ”kyvyksi nähdä maailma jälleen elävänä, sielullisena, väkevänä ja pyhänä”. Tätä kohti halusin pyrkiä myös Valgie Verevän kautta, osaltani vastata siihen sosiaaliseen tilaukseen, jota Kailo (2021, 16) kuvailee ekomyyteille olevan –”sellaisille kasvatuksen ja valistuksenkin välineenä toimiville tarinoille, jotka edistäisivät henkistä ja psykologista kehitystä, sydämen vallankumousta pois materialistisesta pienisieluisuudesta” ja joka toimisi ”ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväenä tulevaisuuden kompassina”.

Intentiona oli siis saattaa yleisömmä sen saman myyttisen mielenmaiseman äärelle, jota esivanhempamme ovat vuosituhansia vaalineet ja minkä äärellä me taiteellisen työryhmän kanssa työskentelimme lävitse teosprosessin – ilman että meidän on tarpeellista taantua menneeseen aikaan tai vanhojen tapojen romantisoimiseen, mutta samalla vaalien sitä perinteemme ajatonta ydintä, joka myötävärähtelee myös tässä ajassa – meissä. Sillä vaikka nykyisen yhteiskuntamme voidaankin nähdä kulkeneen kauas omilta kulttuurisilta juuriltaan, Vanhapihan (2025) sanoja lainaten, tuo muinainen tieto elää yhä kielessämme, lauluissamme ja tavassamme kokea pyhyttä luonnon keskellä: ”Kun tunnemme hiljaisen väreilyn vanhassa kuusikossa, tai kun vesi kirkkaassa lähteessä tuntuu poikkeuksellisen ”elävältä”, olemme kosketuksissa siihen samaan kokemukseen, joka ennen oli jokapäiväistä arkea. Se on muisto yhteydestä, joka ei koskaan täysin katkennut, ainoastaan vaimeni... Siksi, kun puhumme luontosuhteesta, puhumme lopulta oman luontomme tilasta. Meissä kaikissa asuu osa, joka tietää, että olemme osa suurempaa kudosta. Kun sen kuulee, alkaa maailma jälleen hengittää”

4.2 Synty

Itämerensuomalaisessa viisauksiperinteessä asetetaan suuri painoarvo asioiden synnylle eli ns. syntyiedolle. Jokainen asialla, ilmiöllä, olennolla jne. on oma syntynsä eli alkuperänsä. Viisauksiperinteen näkökulmasta on olennaista, että ihminen tuntee oman syntynsä, yhteisö muistaa omansa ja esimerkiksi sairasta parantaessa, ei ole oleellista ainoastaan hahmottaa ja hoitaa oireita, joita jokin terveyden epätasapainotila tuottaa, vaan ennen kaikkea ymmärtää ja tunnistaa sen synty – mikä on se kaikista syvimmällä oleva juurisyy. Ja jotta voimme tulla terveiksi ja tasapainoisiksi on oleellista hahmottaa, muuttaa, parantaa tai purkaa niitä tekijöitä, jotka tämän epätasapainotilan synnyttävät.

Valgie Verevän syntyminen Sipoonkorven kansallispuiston syksyisestä, martaaksi maatuovasta luonnosta sekä Sipoonjoen perinnesaunan, äitimaan kohdun uumenista, tuntuu näin vuosi teoksen kantaesityksen jälkeen kaikista olennaisimmalta tekijältä sille, miksi teos tuntui kantavan jotain, jopa häkellyttävän väkevää myyttistä alkuvoimaa mukanaan. Se voima kiteytyy mielestäni siihen, kun jokin näyttämöllinen ele, teko, ääni- tai valomaailma on syntynyt kokemuksellisesta yhteydestä metsään, löylyn väkevään lumoon tai vaikkapa vuolaana virtaavaan itkuun lammen rannalla – jokainen kerta, kun työskentelemme sen äärellä teatteritilassa, voimme uudelleen luoda yhteyden tämän hetken ja kokemuksen alkulähteen – näiden aikojen ja paikkojen välillä.

Synnyn merkittävyyttä voidaan tarkastella myös laajemmin luomisprosessin näkökulmasta, jossa taiteellisen työryhmän jaetun mielen syntyminen metsä- ja saunarituaaleissa loi kollektiivisen, näistä olosuhteista ja niiden alkulähteistä ammentavan kokemuksellisen kivijalan koko tulevalle harjoitus- ja esityskaudelle. Tämä on yksi taiteellisen työskentelyni ja ohjausmenetelmäni tärkeimmistä lähtökohdista: vaalia sitä jokaisessa työryhmän jäsenessä itsessään syntyvää kutsumusta kulkea jotain juuri sillä hetkellä puhuttelevaa ilmiötä kohti – luottaen että kunkin henkilökohtaisen luontoyhteyden soljuminen yhdessä jaettuun ritualistiseen kehykseen, synnyttää juuri sellaisen teoksen, kuin tällä hetkellä on oleellista kauttamme syntyä. Jokaiselle meistä luonto ilmenee ja puhuu eri tavoin, ja juuri siitä muodostuu rikas, runsas ja ainutlaatuinen kokemuksien kenttä, joka kääntyessään näyttämön kielelle ilmentää jo valikoitujen materiaalien tasoilla jotain perustavanlaatuista luonnosta itsestään. Ja vaikka näitä materiaaleja muunneltaisiin esim. äänisuunnittelun keinoin uuteen muotoon, kantavat ne silti omaa alkuperäistä luontoaan mukanaan.

Yksi esimerkki tästä on äänisuunnittelija Sarah Kiven luoma äänimaaailma kohtaukseen, jota työryhmän sisällä puhuttelimme ”koneistona”. Sen äänimateriaalit olivat pitkälti äänitetty Sipoonjoen perinnesaunan metallisina narisevista kiukaan kansista, rautaisten työvälineiden kolinasta, löylyn sihahduksista jne. Kohtaukseen tuntui nivoutuvan koko savusaunan lämmittämisen mekaaninen ja materiaalinen puoli, joka kutoi usein n. 6 tuntisen lämmitysprosessin yhdeksi n. 10 minuuttiseksi transsinomaiseksi olosuhteeksi – kantaen mukanaan jotain perustavaa laatua, joka savusaunassa on sen lämmitysvaiheissa mahdollista kokea. Koneiston äänimaailmasta inspiroitunut, tulen lailla koko näyttämötilaa kehystävä, kiertävä, välkehtivä, uudelleen ja uudelleen eloon roihahtava syklinen valo, yhdistettynä esiintyjien ruumiillensa levittämään likaavaan hiileen, transsinomaiseen ja raskaaseen liikkeeseen, loi kokonaisvaltaisen ja moniaistisen vaikutelman savusaunan likaavaan, polttavan kuumun ja kipuja esille nostavan lämmitysvaiheen olemuksesta. Tätä korosti myös hiiltyneestä puusta tehty lavastus, joka oli kirjaimellisesti palanutta materiaalia ja siten se kantoi mukanaan sekä konkretian, että symbolisella tasolla mukanaan tulta.

Esiintyjäntyössä suuri osa näyttämölle päätyneistä aihioista tavalla tai toisella kantoi mukanaan metsä- ja saunarituaaleista nousseita kokemusmaailmoja sekä niitä heijastavia olemisen ja liikkumisen tapoja. Tästä esimerkkinä nostan koneistoa edeltäneen ”synnytys”-kohtauksen, joka sai alkunsa jo ensimmäisistä kahdenkeskisistä tapaamisista tanssitaiteilija Mathilda Muk:in yhtenä hänen henkilökohtaisena lähtökohtanaan koko teosprosessille. Laajemman temaattisen siteen ja dramaturgisen kaaren kautta kohtauksessa päädyttiin lopulta symboloimaan kipujen syntymistä ja synnytystuskia, jotka edelsivät koneiston roihuavaa vaihetta. Tietyllä tapaa kohtauksesta muodostui ihmisen synnyttämisen sijasta ”*sisäisen tulen ja sen herättämien kipujen synty*”, joka samanaikaisesti teki oman tehtävänsä rituaalin laajemmassa kuoleman ja jälleensyntymän draamankaarella, johon palaan syvemmin seuraavassa kappaleessa.

Yksi merkityksellinen näkökulma *syntyihin syviin* on myös teoksen laajempi myyttinen kehystys, jota käytimme teoksen sekä temaattisena, materiaalisena, että menetelmällisenä pohjana. Lävitse teosprosessin erilaiset itämerensuomalaiset muinaiset loitsurunot ja myyttisestä maailmankuvasta versovat asetelmat, eleet ja toimenpiteet johdattelivat sekä taiteellista työryhmää ritualististen matkojen että yleisöä ritualistisen nykyesityksen lävitse. Esimerkiksi teoksen alkupuolella, lauloimme luonnon päästön: ”*Päästä synty, päästä luoja, päästä kolme luonnotarta, päästä luontoni lovesta, syntyni syvästä maasta... kuten kuun*

kivestä päästit, päästit päivän kalliosta, päästäppä tämäkin mieli, kuuta katsomahan, tähtiä tähyämähän, otavaista oppimahan”. Nämä sanat versovat muinaisista synnytyслоitsuista sekä luontomme synty- ja päästösanoista, jotka pitävät sisällään myös itämerensuomalaisen monituhatuotisen perinteen, kieleemme ja kulttuurisen mielemme alkuperää – yhteyttä paikalliseen luontoon, sen kiertokulkuun, tähtitaivaaseen jne. Teoksen loppupuolella lauloimme myös *muamoselle maaemolle* kohdennetun loitsun, jolla kutsuimme äitimaan tuntemaan sekä parantamaan kaikki ne kivut ja ei-toivotut vaikutukset, joita esityksen aikana on herännyt: *”Muamoseni maanemonen, rakas äiti armollinen, tule tänne tarvittaissa, apuasi laulettaissa, terveyttä tekemähän, rauhoa rakentamahan, lennä kultaisna käkenä, hopeisna kyyhkyläisnä, kule kuun keheä myöten, päivän päärmettä samaa, nämä tuskat tuntemahan...”*

Loitsujen symbolinen maailma yhdistettynä kanteleen ja jouhikon äänimaailmoihin, lauluun, tanssiin ja moniaistilliseen saunasta inspiroituneeseen olosuhteeseen, tuntui puhuttelevan myös yleisöä tavoilla, mitä usein kuulen esim. perinnesaunotuksiini osallistuneilta ihmisiltä: kotiin paluun tunnetta, kipeää muistutusta kansanperintemme uinuvasta voimasta, myyttisestä mielenmaisemasta ja kokemuksellista yhteydestä luontoon – haltioitumisesta.

4.3 Elementaalisuus ja rituaalidramaturgia

Valgie Verevän rituaali- tai kynnyisdramaturgia, eli kokijan mieltä transsimatkalle ohjaavat ja sieltä takaisin palauttavat fyysiset ja mentaaliset kynnykset heijastivat sekä *uneen vaipumisen*, *savusaunarituaalin* ja *löylyn synnyn dramaturgiaa* – kaikkien luonnon elementtien, ilman, tulen, maan ja veden yhteen kietoutumista unenomaiseen välitilaan astuessamme. Kuten savusaunassa ilma, joka ruokkii tulta, sitoen voimansa maahan ja joka veden avulla vapautetaan takaisin ilmoille löylynä, myös Valgie Verevä kuljetti yleisönsä tämän saman prosessin lävitse sekä symbolisten, että käsinkosketeltavan konkreettisten eleiden avulla.

Hyvin pian suunnitteluprosessin alettua päätimme, että näiden elementtien ja näyttämöllisten eleiden tulisi olla mahdollisimman pitkälle vietyinä oikeita, ei ainoastaan re-presentoivia, sillä viisaperinteen näkökulmasta, myös jokainen näyttämölle tuotava materiaali kantaa mukanaan omaa syntyään ja väkeään – jokaisella luonnon elementillä on omanlainen läsnäolonsa ja vaikutuksensa ihmiskokemukseen. Luonnonelementtien vaikutusten tarkastelu toimi teoksen suunnittelullisena ja esiintyjäntyöllisenä ohjenuorana eli kysymyksenä siitä, minkälaisia olomuotoja ja olosuhteita esimerkiksi tuulten lailla tanssiminen, tulen roihuavalle kuumuudelle ja polttaville kivuille antautuminen, kokemusten maahan sitominen ja vedellä ruumiin ja mielen puhdistaminen ehdottaa.

Uneen vaipumisen logiikkaa mukailien, yleisö johdatettiin teoksen maailmaan ensin ulkokautta, näyttämötilaa vastapäivään kiertäen takaisin sisään, kulkien kapeamman, unien todellisuutta enteilevän käytävän lävitse itse esitystilaan – unien maailmaan ja sen lakien alaisuuteen. Ulkotilassa yleisön jäsenet vastaanottivat kukin oman lämpimän kivensä, johon he saivat sitoa matkan aikana nousevia kipuja – kaikkea sitä, mitä he eivät enää halua kantaa mukanaan. Vaikka tämä tilallinen siirtymä, lämpimän kiven vastaanottaminen ja sen esitystilaan kuljettaminen oli teoksen alussa suhteellisen lyhyt osuus kokonaisuudesta, koen sen olleen yksi tärkeimmistä eleistä, jonka avulla jo esitystilaan siirtyminen ehdotti kokijoille toisenlaista aistimisen tapaa. Erityisen ulkokautta kulkemisesta loi myös kunkin päivän vaihtelevat olosuhteet, erityisesti ne päivät, jolloin taivaalta tihkui esim. hieman hyistä sadetta – tämä nousi merkittäväksi kokemukseksi useille kokijoille – havahtuminen myös esitystilaan ympäröivän luonnon läsnäoloon heti teoksen alussa. Osalle yleisön jäsenistä, joille esitystila oli jo aiemmin tuttu, oli myös yllättävää, kuinka he eivät hahmottaneet ja paikantaneet sitä missä tilassa esitys tapahtui – jotain tilallisessa havainnoinnissa muuttui jo heti teoksen alussa.

Esitystilaan saapuessaan, yleisö asettui keskipisteessä loimuavaa tulta kehystäväksi piiriksi, jonka osaksi myös suurin osa esiintyjistä asettui teoksen alkurukouksen ajaksi. Alkurukouksen lopussa, pyhitimme tilan katajasuitsukkeen avulla, jota on perinteisesti käytetty parantavana, voimakkaana negatiivisten energioiden puhdistajana sekä pahoilta hengiltä suojelevana ja tiloja siunaavana toimenä. Tulen yleisön jäsenissä ja hiiltyneissä lavasterakenteissa väreilevä loimu yhdistettynä katajantuoksuun, unenomaiseen valo- ja äänimaailmaan, kanteleen sointiin ja loitsurunouteen, johdatti sinänsä hyvin yksinkertaisilla, mutta voimallisesti tilan värähtelyjä muuttavilla eleillä yleisöä poikkeukselliseen aistiympäristöön ja herkentyneeseen olemiseen.

Elementaalisuuden osalta yksi merkittävin valinta liittyi Anna Papinsaaren suunnittelemaan lavastukseen, jossa savusauna – itämerensuomalainen pyhä temppeli uudelleen järjestyi hiilletystä puusta rakennetuksi näyttämöksi. Näyttämöä vierustavat lauteenomaiset yleisölohkot, joilla yleisön jäsenet istuivat joko suoraan tai tyynyjen päällä sekä niiden keskelle jäävä hiiltynyt näyttämöpinta ja samalla materiaalilla vuorattu, raoistaan hohkava pylväs näyttämön reunalla, jonka juurella livemuusikot istuivat – heijasti sekä maailmanpuun, liminaalitalan että äitimaan kohdun symboleita. Tämän hiiltyneen olosuhteen sisällä, kohtaukset kulkivat ensin rukouksen, pyhityksen, luonnon päästöloitsun ja tuulitanssin kautta kohti kahden vastavoiman rakastelua, tulen syntymistä, synnytyskipuja, roihuamista, tulen monologia ja symbolista kuolemaa, välitilaa ja transformaatiota – jossa valoverhon lävitse takaisin tämänpuoleiseen noustessaan esiintyjät kuorivat itsestään tekoihoa, symbolisesti paljastaen uuden elämän synnyn palaneiden tuhkien alta.

Jokainen näistä vaiheista ja symboleista sidottiin esiintyjien toimesta hieman yleisön kiviä suurempiin lohkareisiin. Esityksen aikana kunkin vaiheen kivi aseteltiin hiljalleen rakentuvaksi kuusikulmaiseksi kehäksi, joka myötäili yleisörakenteita. Teoksen loppupuolella, näyttämön keskeltä nostettavan kannen alta paljastui vesiallas, johon keräsimme myös yleisön kivet puhdistettavaksi. Äitimaata kutsuvan loitsulaulun saattamana, esiintyjät pestiin altaassa ja suuremmat lohkareet koottiin sen keskelle löylyn alttariksi. Tämän päälle asettelimme myös teoksen aikana kuumennetut kivet ja loimme teoksen loppukuvan, jossa ensin näimme ja lopulta ainoastaan kuulimme löylyn höyrystymisen sekä teoksen aikana nousseiden kipujen, että rukousten vapautumisen *ylisille ilimoille – tuulten tuuiteltaviksi*.

Mielenkiintoinen ilmiö esityskauden aikana oli se, kuinka osa yleisön jäseniltä kerätyistä kivistä olivat lähes polttavan kuumia – niiden suhteen siis tapahtui esityksen aikana konkreettista lämmönsiirtoa, symbolisen asetelman ohella. Yleisesti ottaen tuntui vaihtelevalta, miten yleisön jäsenet kiveensä suhtautui. Joillekin oma kivi oli kaikkein tärkein aspekti koko esityksestä ja sen luovuttaminen pestäväksi voimakas elämys, jotkut käytännössä unohtivat koko kiven olemassaolon esityksen aikana, mikä kuvastaa hienosti rituaalin luonnetta: Vaikka loisimmekin mahdollisimman eheän ja tarkkaan mietityn rituaalidramaturgian, emme voi lainkaan kontrolloida sitä mitä kokijoiden kuuluu kokea, mikä vaihe on kullekin se tärkeä ja kuinka syvälle kukin kokija on valmis kokemukseen astumaan. Siinä mielessä olemme hyvin samankaltaisella jäniteellä teatterin kanssa – taideteos syntyy vasta kokijan ja teoksen vuorovaikutuksesta, jossa meidän taiteilijoina on mahdotonta ennakoida, minkälaisen vasteen teos yleisön jäsenissä tulee saamaan. Tämä ei kuitenkaan vähennä taideteoksen tai rituaalin sisäisen logiikan merkityksellisyyttä, vaikka toisaalta korostaakin yhtä haastetta, joka ritualistisessa esityksessä tänä päivänä on: Ihmiset, jotka tulevat kokemaan ritualistista esitystä, kukin omasta maailmankokemuksestaan käsin, eivät jaa yhtä tiettyä symbolista tulkintakehystä, joka rituaalin kontekstissa perinteisesti on olennaista. Rituaalitaide voi toki ehdottaa, kuten me alkurukouksellamme pyrimme, jotain tiettyä näkökulmaa, lähtökohtaa tai symbolista pohjaa kokemukselle, mutta lopulta se syntyy kunkin kokijan sisäisen maailman ja teoksen maailmojen välisestä myötävärähtelystä. Mielestäni on kuitenkin olennaista, että rituaalin sisäinen logiikka ja kynnysdramaturgia on mahdollisimman selkeä, koska tulkittiin se miten tahansa, ohjaa se kokijoiden mieltä matkan lävitse ja toimii siten myös kokemuksen turvarakenteena.

Valgie Verevän turvarakenteen viimeisenä toimena, lölyn saatteleman hiljaisuuden ja pimeyden jälkeen, kiitimme yleisöä puheenvuorolla, jossa toivoimme esitystilasta poistumisen tapahtuvan tilaan muodostunutta rauhaa kunnioittaen sekä tarjoten mahdollisuuden jäädä tilaan haluamukseen ajaksi. Tästä saimme yleisöltä paljon kiitosta, sillä monilla oli käynyt teoksen loppuvaiheilla mielessä, että toivottavasti ei tarvitse taputtaa, sillä se olisi rikkonut sen jälkikäteen, joka heillä teoksen jälkeen oli. Tapamme lopettaa teos oli vielä kevyt ele siihen suuntaan, minkä kokisin vastaavan teoksen kohdalla tarpeelliseksi, ei välttämättä kaikkien kokijoiden kohdalla, mutta mikäli rituaali on päässyt toteutumaan koko voimassaan, osalle olisi tärkeää viettää sen jälkeen hetki aikaa vaalien rauhaa, juoden ehkä kupillisen teetä, mahdollisesti kanssakokijoiden / tekijöiden kanssa keskustellen, ettei siirtymä takaisin arkiseen todellisuuteen olisi liian jyrkkä.

4.4 Teatterikoneisto rituaalisoitimena

Teatterilla ja rituaalilla on yhteiset historialliset juuret ja mielestäni ne pitävät sisällään myös useita toiminnallisia samankaltaisuuksia. Tämä pätee erityisesti tilallisten värähtelyjen ja moniaistisuuden näkökulmasta, jotka tuottavat ihmismielelle ja -ruumiille kokemuksellisia vasteita riippumatta siitä, kutsummeko tapahtumaa rituaaliksi vai esitykseksi.

Nykyiset teatteritilat ovat teknologisesti kehittyneitä, mutta peruslogiikaltaan hämmästyttävän toimivia ritualistiseen työskentelyyn. Teatterissa voimme luoda lukuisia erilaisia aistiolosuhteita, joissa aisti-informaatiota voidaan manipuloida tavoilla, joissa vain mielikuvituksemme on rajana. Ritualistisen nykyesityksen kontekstissa tämä ilmenee ennen kaikkea tilan ja siten myös kokijoiden värähtelyä muovaavana aistisuunnitteluna. Esim. Valosuunnittelun kautta - jonka tehtävä ei ole ainoastaan valaista vaan mm. määrittää tilan rajoja tai rajattomuutta, hengittävyyttä, huomion suuntaa ja siten sitä, miten me havaitsemme maailmaa ja itseämme siinä – voidaan esim. Valgie Verevässä läpikotaisesti käytettyjen hämärien olosuhteiden avulla kutsua kokijoita kuuntelemaan tarkemmin ja ehdottaa kääntymistä sisäänpäin, kun taas kirkkaus ohjaisi aktiivisempaan valppauteen. Myös esim. teatteriusvan käyttäminen voi toimia eleenä, joka hälventää ja pehmentää tilan rajoja, luoden illusion tilan äärettömyydestä, samalla luoden valon ja ilman läsnäolosta näkyvää – näkymättömän ja näkyvän maailman sekoittumista toisiinsa.

Valosuunnittelua jossain määrin suuremmilla tavoilla, äänisuunnittelulla on kyky luoda olosuhteita, joissa esim. matalat, koko tilan valtaavat bassotaajuudet tai transsinomaiset poljennot työskentelevät suoraan kokijan solutasoilla saakka – ohittaen analyyttisen mielen. Tätä näkökulmaa äänisuunnittelija Sarah Kivi tarkasteli usein Valgie Verevää luodessaan: kuinka ääni voi käyttäytyä löylyn tavoin - kokonaisvaltaisena ja ruumiillisena värähtelynä, joka kulkee koko ruumiin ja mielen lävitse. Esitystilaan rakennettu 360-astetta yleisöä ympäröivä surround-äänijärjestelmä toi lisäksi mahdollisuuden luoda ympäri tilaa tuulen lailla liikkuvia kokijat sisäänsä sulkevia äänimaailmoja – luoden kokemuksen maailman keskipisteessä olemisesta sekä äänellisen tilan hengityksen kaltaisesta laajenemisesta ja tiivistymisestä. Ja itse ajattelen, että Kivi onnistui siinä, mikä arkaaisissa rituaaleissa on usein rummun tai laulun tehtävä: Osallistujien virittämisessä sekä ohjaamisessa matkan lävitse syvälle unimaailmoihin ja sieltä takaisin.

Useasti ääni- ja valosuunnittelijoille näiden aisti- ja tunnemaailmojen kanssa työskenteleminen tapahtuu intuitiivisesti: jokin ääni tai valo vain tuntuu kuuluvan johonkin kohtaukseen, vaikka taustalla olisikin myös teoreettista ja tieteellistäkin ymmärrystä valon ja äänen vaikutuksista. Rituaalisen nykyesityksen kontekstissa ääni- ja valosuunnittelua voitaisiin tarkastella myös tietoisemmin, tutkien tilallisten värähtelyjen suhdetta kokijassa tapahtuviin muutoksiin, esim. juuri tiettyjä äänitaajuuksia käyttämällä - mihin emme Valgie Verevän prosessissa ehtineet aikataulusyistä sen syvemmälle uppoutua. Tämä näkökulma, vaikkakin lähinnä prosessimme taustalla vaikuttavana ajatuksena, tuntui kuitenkin syventävän sitä teatterikoneiston voimaa, joka piilee ennen kaikkea sen muutospotentiaalissa: Yksi ja sama tila voi kuljettaa kokijoita läpi useiden kokemuksellisten maailmojen, mitkä voivat synnyttää väkeviäkin kokemuksia erilaisista siirtymistä ja syvistäkin mielentiloista – hermoston tasapainottumisesta, ruumiillisesta intensiteetistä, ajan- ja paikantajun muutoksista, ruumiin, mielen ja maailman rajapinnan hälvenemisestä sekä syvenevästä yhteydestä luontoon.

4.5 Otteita yleisöpalautteesta

”Oskari Kaarnen taiteellinen opinnäytetyö Teakilla oli valtava elämys. Se rakkaus ja ”compassion” (myötä-palo, intohimo, välittäminen) mikä tästä rituaalista huokui. Esitystä ei voi kuvata kunnianhimoiseksi (vaikka lopputulos on juuri sitä), koska tämä ei ole auteur teos. Tämä on teos, joka on tehty väellä, väelle, väeltä käsin. Pitkästä aikaa sain hengitettyä syvään. Lämmin kivi, jonka sain käteeni ennen esitystä, antoi minulle luvan kokea aisteillani logiikan sijaan. Yhdyin mukaan tulihengitykseen. Leikin jaloillani vedessä, valossa. Päästin henkäisyn, annoin hengen.” - Rosanna Ilo Liuski

”Olen odottanut et missä on pitkästä aikaa esitys, joka saa aikaan katarttisen itkun. Tämä se oli, ihan puskista! Teki mieli kävellä pimeässä tunti kotiin ja itkeä. Rakastan sitä, kun joku vyöryy yli niin ettei voi muuta. Olette onnistuneet luomaan jotain ikiaikaista ja pohjamutia irrrottavaa – kaikki liike, valo, ääni, tila ja lyriikat oli tosi paikallaan. Tuli sellainen olo, että ihminen on sittenkin tosi hieno, vaikka muuta usein luulisi.” – Saana Hannonen

”Lauteille asettuva, myyttivajeessa elävä kansa imi joka henkäyksellään ikiaikaista tarinaa itseensä. Jäisessä sateessa lämmin kivi kädessä seisten tuo myyttinen matka alkoi. Tuohon kiveen turvautuen, takertuen, katsomossa istuen: Rituaali tapahtui. Teatterin suojissa siihen saa luvan myös rajallisuuteen, aikaan ja paikkaan sidottu mieli. Ei tarvitse taistella uskontotraumaa vastaan, saa antautua hengelle. Pyhä lehto ja metsän temppeli, sauna, sieltähän se luonto nousee!” – Laura Foon

Nimettömiä palautteita:

“Eheä, kipeää tekevä muistutus hukatuista, toivottavasti ei hävitetyistä kansanvoimistamme ja niiden potentiaalista”

Aivan uskomattoman kaunis, lihallinen ja koskettava <3

Tulipa kutsumus levätä, tunsin pitkästä ajasta rauhan tunnetta! Kiitos!

Tuntui, että sain hengitettyä kunnolla ekaa kertaa pitkään aikaan.

Ihana, sykkivä, väkevä, lovesta nouseva väkeni, upeaa!

Mielellön moniaistillinen kokonaisuus, kosketti luuydintä myöten, kiitos <3

5. Luonnosta jälleenhaltioituminen

5.1 Muistijälki: Vaellus Otsamon tunturille – 2026

Tasan vuosi Valgie Verevän ensi-illasta, valmistaudun yön yli talvivaellukseen Inarissa sijaitsevalle Otsamon tunturille. Olotilani enteilee samalla tavalla, kuin useasti ennen merkittäviä, elämäni muuttavia kokemuksia - kuin kuiskauksena tulevasta. Inarissa tapahtuva matka on osa elämäni ensimmäistä apurahavuotta ja sen rituaalitaiteellista tutkimusmatkaa – intentionani laskeutua arktisen luonnon äärelle syvän kuuntelun tilaan ja istuttaa mieleeni siemeniä uinumaan tulevaa vuotta varten.

Lähdemme ystäväni kanssa taivaltamaan vasta iltapäivästä ja alkumatka taittuu hiljalleen yötä kohti vaipuvassa auringonlaskussa, jonka lämpimät kultaiset säteet hohkaa tuntureiden takaa tykkylumipuiden runkoihin. Sydäntalvena ympärilläni vallitsee koko maailman peittävä lumipeite ja rauha, lähes pysähtynyt, mutta yllättävän elävän tuntuinen puhdistava henki. Jo ennen itse tunturille kapuamista, huomaan kuinka paljon raskaampaa talvivarustuksella on edetä polkua, jossa täytyy askeltaa tarkkaavaisesti aiempien kulkijoiden jalanjälkiä, ellei halua upota reisiä myöten lumihankeen. Voisin kulkea matkan myös lumikengillä, jotka pakkasin viimeisenä rikkani ulkoreunoille, mutta jostain syystä tuntuu oleellista pyrkiä taivaltamaan mahdollisimman pitkälle ilman niitä – tehden kulustani vaikeampaa kuin sen tarvitsisi olla. Huolimatta tarkasta polun seuraamisesta, lähes joka kuudes askel humpsauttaa polun lävitse ja vaatii uudelleen ja uudelleen ekstraponnistelua noustakseni takaisin polulle. Mitä ylemmäs kohti tunturia kohoamme, sitä enemmän polku upottaa. Jo ensimmäisen pienemmän nousun ja takaisin laaksoon laskeutumisen jälkeen, huomaan voimieni olevan koetuksella, mutta samalla tunnen kuinka raskas ja erittäin kauniista maisemista huolimatta osittain epämieluisa taivaltaminen nostaa pintaan sekä haasteellisia tunteita että vaelluksille tyypillisen, tietynlaisen kevyen transsitilan, jossa mieleni hetkellisesti hiljenee sen täydellisesti keskittyessä askelmerkkeihin, aina välillä pysähtyen ja hengittäen luonnon kanssa yhtä. Tunturin kupeella, ennen suurinta nousua, pysähdymme hetkeksi suuren siirtolohkareen äärelle, joka tuntuu symboloivan koko edessä makaavan tunturin voimaa. Tervehdin kiveä, sen viereistä muusta puustosta erottuvaa mäntyä ja niiden takana nousevaa Otsamoa ja pyydän lupaa astua näille maille sekä turvaa, tukea ja viisautta matkamme ajaksi.

Tunturin huippua lähestyessämme, polku alkaa olemaan todella haastava kulkea, lähes joka toinen askel humauttaa reiden syvyyteen kantohangen lävitse – alkaa ikuisuudelta tuntuva tahtojen taisto ja hetkellisesti lähes ylitse valtaava väsymys. Häkellyn siitä, miten huonolta oma kuntoni tässä olosuhteessa tuntuu, vaikka olenkin tottunut huomattavasti pidempiin kevät, kesä ja syksyvaelluksiin. Lähestyessämme huippua kohtaamme polun kohdan, jossa ei ollut kantavaa hankea enää ollenkaan, vaan sen lävitse kulkeminen tarkoittaa käytännössä metrin syvyydessä hangessa möyrimistä. En vieläkään halua laittaa lumikenkiä jalkaan, ilman että tiedän tarkalleen ottaen miksi – tarpeettoman raskas kulku tuntuu jostain syystä oleelliselta kokemukselta. Viimeiset muutama sata metriä tuntui ikuisuudelta, mutta tunturin laen ylitse hohkava kultainen auringon kajo loi syvältä kumpuavaa motivaatiota jatkaa, aina uudelleen ja uudelleen, muutaman askeleen välein itsensä ylös lumihangesta pienen hengähdyksen jälkeen nostaen – valoa on jo näkyvissä.

Kun viimein saavuimme hidasta könyämistämme Otsamon laelle, palkittiin sisäinen tahtojen taisto ja vaikeuksien esille nostamat, välillä raastavatkin tunteet avokätisesti koko horisonttia peittävän, punertavan auringonlaskun maisemilla. Koin kokonaisvaltaisen helpotuksen tunteen ja sen, kuinka puhtaasti henkeni virtasi yhtä koko ympäröivän arktisen maa-ilman kanssa – olen osa tätä uskomattoman kaunista kokonaisuutta - luontoa.

Seuraavat tunnit vierähtävät ulkoa paksulla jäällä peittyneitä, tunturin laella lojuvaa pientä palovartijan mökkiä lämmittäen ja läpeensä hiestä märkiä ja lumihangessa kastuneita vaatteita tulen äärellä kuivattaen sekä syöden ja tulen loimua seuraten – ulos on laskeutunut jo pimeä. Haltioitumisen kokemuksesta laskeutuminen elämän peruseriaatteiden äärelle luo poikkeuksellisen syvän rauhan olemukseeni, tässä hetkessä ei ole mitään ylimääräistä ja ehkä juuri siitä syystä, sekä raskaan taipaleen jälkeisestä helpotuksesta ja tulen lämmöstä – koko kehoni väreilee onnea. Ystäväni avaa ruokailun jälkeen puhelimestaan esoteerisen henkisen koulunsa ohjatun meditaatioharjoituksen, joka tapahtuu samanaikaisesti ympäri maailmaa. Harjoitus tapahtui venäjänkielisenä, enkä siitä suoraan ymmärtänyt sanaakaan, mutta koin silti sen syvyyden. Ystäväni avasi minulle tärkeimpiä avainsymboleita myös suomeksi:

- Alkuperäinen luonto
- Kultaiset portit, joiden välistä hohkaa kultainen valo
- Vuorella meditoiva mystikko
- Tanssivat kipinät

Meditaation lomassa tekemäni hengitysharjoitus keskeytyy tulipesästä kuuluvaan voimakkaaseen paukahdukseen, jolloin säpsähdän silmänräpäyksessä takaisin valppaaseen mieleen. Pesästä lensi kipinät suoraan kenkieni päälle, tismalleen samaan aikaan kun meditaatiotekstissä mainittiin tanssivat kipinät. Häkellyn ilmiöiden yhteen sulautumisesta: Vuorella meditoivan mystikon kohdalla, visualisoitui mieleeni koko Otsamon tunturi, sen läheiset laaksot, sen laki, mökki, tuli sen keskipisteessä sekä ystävä ja minä meditoimassa sen ympärillä. Taustalla kuului ainoastaan voimistuvan tuulen kohina mökin rakenteita vasten, tulen rätinä ja venäjänkielinen ääninauha. Meditaation jälkeen keskustelimme ystäväni kanssa unista, auttajista, henkisistä opettajista ja tuntui kuin yhtäkkiä olemukseeni olisi jäsentynyt vuosien takaa erilaisia opetuksia, joita olen ritualistisilla matkoillani oppinut. Yhä uudelleen ja uudelleen palaten samojen teemojen äärelle: tietoisesta mielestä irti päästämiseen, tarinan kerronnan hiljentämiseen, syvään kuunteluun laskeutumiseen sekä luottamukseen tuntemattoman luovaa voimaa sekä omaa haltijaani kohtaan.

Astuessani ulos, on kaunis auringonlasku muuttunut pimeäksi, arktiseksi lumimyrskyksi, jossa on mahdotonta nähdä muutamaa metriä kauemmas eteensä. Tunturin luminen mäki soljui saumattomasti taivaaseen, jossa aina hetkellisesti pilkahti myrskypilvien lomasta yksi kirkas tähti, kuin muistutuksena myrskyn takana olevasta todellisuudesta. Ulkona ollessani, syvään hengittäessäni, mieleni vaipui unenomaiseen tilaan, johon aina välillä nousi myös erilaisia kauhuskenaarioita, huolia ja pelkoja. Tunturin lakea kehystävät pienet tykkylumipuut tuntuivat myrskyn keskellä kuin hengiltä, jotka tarkkailivat toimintaani. Mökki oli kuin koko olemassa olevan maailman sen hetkinen keskipiste, jota pystysuunnassa halkoi lämpöä hohkava, kodin ja turvan tuntua luova tuli – kaikki muu oli epämääräistä, pelottavaa ja tuntematonta.

Antaudun tanssimaan myrskytuulten kanssa, hyisen lumen paiskoutuessa kasvojani vasten. Hengitän syvään, rentoutan kehoni ja nojaudun lähes koko painollani tuulta vasten. Tanssin tuuleen ohjailemana, sen voimaa ja puuskia mukaillen ja tuntuu kuin yksi kerrallaan intuitiivisesti nousevat rukoukseni kulkisivat ”tuulen mukana tuhisten, ilman rannoissa rähisten, pedäjöissä piehtaroiden, noille ylisille ilimoille, tuulten tuuteltaviksi.” Arktisen myrskyn, itseäni niin paljon suurempien luonnon voimien edessä, koin itseni todella pieneksi – ympäristössä, jossa ilman lämmintä mökkiä, siinä loimuavaa tulta ja mukanani kantamaa sivilisaatiota, olisin hengenvaarassa.

Seuraavana aamuna heräsimme rauhoittuneeseen, mutta yhä koko maailman peittävään usvaan, jossa tein aamuisen hengitysharjoitukseni – havahtuen usvan lävitse kajastavaan, hitaasti pilviverhon lävitse nousevaan aurinkoon, joka hiljalleen värjäsi koko horisontin lämpimällä hehkullaan. Havahdun jälleen kerran syvään kunnioitukseen luontoa ja sen kauneutta kohtaan sekä tähtiin asti kurkottavaan tuntemukseen elämäni ohimenevyydestä – osastani tässä laajemmassa kiertokulussa. Elämän ohimenevyyttä korostaen koko tunturin laki on yöllisen myrskyn aikana puhdistunut kaikista ihmisen tekemistä jäljistä. Laella kulkeneista muistuttaa enää siellä täällä juuri ja juuri erotettavissa oleva pehmeä vana – ihmettelen sitä, kuinka nopeasti luonto ottaa tilansa takaisin ilman ihmisen jatkuvaa aktiivista toimintaa.

Paluumatkalle jälleen iltapäivästä lähtiessämme, laitan suosiolla jalkaani lumikengät jo heti alussa. Pyrimme navigoimaan hennosti hangen pinnassa näkyviä vanoja mukailleen, toivoen, että pysymme polun päällä, sillä osuvaa sinänsä - ilman polulle tiivistynyttä lunta, hanki upottaa lumikengillä lähes yhtä paljon kuin ilman niitä. Laskeutuessamme tunturin rinteeltä näemme auringonlaskun viimeisen kajon – valoisaa aikaa on Inarissa tähän aikaan vuodesta ainoastaan muutama tunti, vaikka kaamosaika onkin jo ohitse.

Paluumatkamme taittuu puolikuun luomien varjojen lomassa. Tuntuu kuin kuun valo suojelisi taivaltamme – kiitän kuuta, siirtolohkareita ja sen viereistä mäntyä sekä käännyn kevyeen kumarrukseen tunturin suuntaan, jälleen jatkaen matkaa takaisin kohti Inarin kylää ja samalla kohti koko tulevaa vuotta ja sen mukanaan tuomia haasteita. Kävellessäni takaisin, koen olemuksessani samanaikaisesti sekä syvän sydäntalven rauhan, arktisen myrskyn voiman, auringon lämpimän kajon, tulen loimun, kipunoiden tanssin, vuosien varrella kertyneet viisausperinteenpolun oppini, että syvän yhteyden omaan luontooni – haltijaani. Yhteyden, joka tuntuu puhuvan suoremmin täällä, missä ihmisten rakentamat olosuhteet ovat vain kapeita, niille kuuluvia kaistaleita muuten lähes koskemattomien metsien, järvien ja tuntureiden lomassa.

Haltioituneena taivaltaessani koen, kuinka olen osa tätä äärettömän voimakasta, kaunista, puhdistavaa, rakkaudellista, hengenvaarallista, pehmeää, karkeaa, valoisaa, pimeää, usvaista, arktista luontoa – pieni osa laajempaa luonnon kiertokulkua – kaikkeutta.

5.2 Luontosidonnainen maailmankuva tulevaisuuden pohjana

Luonnosta jälleenhaltioitumisessa on kyse pohjimmiltaan sen muistamisesta, että ihminen on aina ollut osa jotakin suurempaa ja että tuon suuremman siemen on myös ihmisen syvimmissä olemuksessa. Tähän opetukseen palaan myös omalla polullani yhä uudelleen ja uudelleen, vaikka aina välillä kuvittelenkin, että olen tämän elämän perustavanlaatuisen asetelman muka tyydyttävästi jäsentänyt. Sykliä edetessä, ymmärrän syvemmin ja syvemmin sen, kuinka syvältä ytimestäni asti kokemukseni kietoutuu laajempaan elämän kiertokulkuun ja kuinka minussa virtaa se sama elinvoima – henki – joka on virrannut myös esivanhemmissani ja tulee virtaamaan myös mahdollisessa jälkikasvussani: Olen erottamaton osa luontoa sekä sen loputonta muutosta, syntymien ja kuolemien syklejä.

Hauskasti elämän syklistyyttä korostaa myös se, että yritin useasti puskea tätä opinnäytetyötä eteenpäin valmistumisen aikataulupaineiden edessä, ainoastaan havahtuakseni siihen, että vasta yhden kokonaisen syklin jälkeen Valgie Verevän ensi-illasta – ymmärsin kuin luonnostani, mistä teoksessa oli pohjimmiltaan kyse ja mistä näkökulmasta tämä kokonaisuus tulisi kirjoittaa. Ja myös tätä luonnosta haltioituminen minulle tarkoittaa: ymmärrystä luonnon laajemmasta kiertokulusta ja sen vaikutuksesta meidän sisäisiin prosesseihimme – luontomme rytmeille antautumista. Ja vaikka yhteiskuntamme tai taiteen rakenteet eivät sitä aina mahdollistaisikaan, haluan tulevaisuudessa entistä enemmän sitoa oman elämäni rytmejä laajempaan luonnon kiertokulkuun – vaipuen talvella unenomaiseen välitilaan, jossa ei olisi tarvetta sykkiä ja tuottaa yhtä paljon, kuin mitä kevään tuoman valon ja lämmön kautta pystyn luomaan. Haltioituen siitä kaikesta kauneudesta, mitä ympärillämme kunakin vuoden- ja päivänäikana on, jos vain maltamme pysähtyä sen äärelle ja olla läsnä – sekä toisaalta kohdaten ne haastavat mielenmaisemat niitä pakenematta mitä elämä eteemme tuo silti muistaen, että en ole yksin – vaan elävä osa koko maailmaa ja sen väkivoimia.

Ja koska en koe osaavani tätä kokonaisuutta tätä pidemmälle pukea yhtä kiteytettyyn ja kauniiseen muotoon, kuin mitä Miika Vanhapiha *ekologisen jälleenhaltioitumisen manifestissaan* (2025) loihtii, päätän opinnäytetyöni näihin hänen kuin ”sattumalta” opinnäytetyöni kirjoittamisen aikaan julkaistuihin, koko olemuksessani myötävärähteleviin ja täysin sydämin allekirjoittamiini sanoihin:

”Olemme itse väen yksi jatkumo, yksi luonnon hengittävä muoto. Kun tämän myyttisen tiedon nostaa tietoisuuden pintaan, muuttuu koko suhde ympäröivään todellisuuteen. Metsä ei enää ole pelkkä resurssi, vaan yhteisö. Järvi ei ole vain maisema, vaan sielun peili. Elämä ei ole pelkkää materiaa, vaan jatkuvaa, joskus kipeää mutta aina luonnokasta vuorovaikutusta.

Ekologinen jälleenhenkistyminen alkaa yksinkertaisista teoista. Hiljentymisestä luonnon edessä, kuuntelemista, kysymisestä, suostumisesta elämän rytmiin. Se voi olla niinkin arkisia tekoja kuin puun tervehtiminen tai veden kiittäminen. Kun tällaiset eleet toistuvat, niistä muodostuu elämää ylläpitävien rukousten ja loitsujen kudelman. Ei välttämättä edes sanoilla lausuttu, vaan teoilla eletty. Juuri tällaisista eleistä voi maailmankuvan muutos alkaa.

Yhteisötasolla ekologinen jälleenhenkistyminen tarkoittaa uudenlaista etiikkaa. Se ei perustu abstraktiksi typistyneeseen velvollisuuteen ”suojella luontoa”, vaan konkreettiseen ymmärrykseen siitä, että oma hyvinvointimme on suoraan sidoksissa luonnon hyvinvointiin. Kun yhteisöt toimivat tämän ymmärryksen varassa, niiden päätöksenteko ei enää kysy, ”mitä hyötyä tästä on meille?”, vaan ”miten tämä palvelee elämän jatkumoa?”. On joskus häkellyttävää, miten hereillä pitää nykymittapuulla olla, että osaa kysyä jotain niin perustavanlaatuisia. Vastaaminen on sitäkin haastavampaa, ja liian usein haparointimme paljastaa ”luonnottomuutemme”. Ehkä voimme vielä rakentaa tulevaisuuden, joka ei perustu vallan ja kulutuksen logiikkaan, vaan yhteyteen. Tulevaisuuden, jossa ihminen tunnistaa itsensä jälleen luonnolliseksi, luonnokkaaksi, ja luontoutuneeksi olennoksi – ei luonnon yläpuolella, vaan sen sisällä olevaksi hengeksi. Näin luonnon elvyttäminen ja ihmisen elvyttäminen ovat sama asia. Kun maailma jälleen hengittää, hengitämme sen mukana. Ja ehkä silloin voimme viimein sanoa, ”olemme palanneet kotiin”.

Luontosuhteesta puhuminen on meille varmaankin yritys muistaa jotakin, minkä olemme jo unohtaneet. Emme ole koskaan olleet luonnosta erillämme, vaikka olemme niin itsellemme joskus uskotelleet. Luonto ei odota meitä palaamaan, sillä se on ollut koko ajan tässä. Se hengittää meissä, liikkuu ajatustemme alla, palaa uniin ja muistoihin kuin sumu veden pinnalla. Meidän tehtävämme ei ole rakentaa uutta suhdetta luontoon, vaan herätä siihen, joka ei koskaan lakannut olemasta. Kun ihminen muistaa oman luontonsa, maailma ympärillämme alkaa elää uudelleen. Silloin jokainen askelemme on pyhä tanssi elämän puolesta.”

- Miika Vanhapiha 2025.

Lähdeluettelo

Berry, Mehek. 2024. "The forest within". *The University of Toronto's Student Newspaper*, 6.10.2024. <https://thevarsity.ca/2024/10/06/the-forest-within/>

Buheji, Mohamed. 2022. "Experiencing Complete Darkness on Brains Neuroplasticity". *Inspirational Journal of Management* (Vol. 13, No. 4).

Drymalski, Andy. 2014. "Jungian Psychology Series: Psychological Inflation". *Jungstop*. Haettu: 21.2.2026. <https://jungstop.com/understanding-psychological-inflation/>

Flor-Henry. 2017. "Brain Changes During a Shamanic Trance: Altered Modes of Consciousness, Hemispheric Laterality and Systemic Psychobiology". *Cogent Psychology* (4). <http://dx.doi.org/10.1080/23311908.2017.1313522>.

Foon, Laura. 2025. "Mielikki". *Mielikin metsän tarinat*, haettu: 11.11.2025 <https://www.mielikinmetsa.fi/mielikki/>

Foon, Laura. 2025. "Symbolit". *Mielikin metsän tarinat*, haettu 11.11.2025 <https://www.mielikinmetsa.fi/symbolit/>

Jung, Carl Gustav. 1963. *Unia, ajatuksia, muistikuvia*. Kääntänyt Mirja Rutanen. WSOY 1982.

Kailo, Kaarina. 2021. *Pohjolan mytologia – Saunan maa-ilma, haltijat ja jumalat/taret*. Kaarina Kailo.

Kuisma, Juha. 2014. *Metsä yhteiskunnallisena resurssina*, haettu 3.3.2026 <https://www.juhakuisma.fi/lehtijutut/37>

Kuzmov, Petar. 2023. *The meaning of darkness in the initiation rites of different cultures, tribes and societies*. Centeo Group Ltd.

Laitinen, Tuomas. 2011. *Katoava elimistö*. Teoksessa *Kokeva keho: Ajatuksia katsojan kehosta esityksessä Todellisuuden tutkimuskeskuksen esitysten valossa*, toimittaneet Julius Elo ja Tuomas Laitinen. Todellisuuden tutkimuskeskus.

Machon, Josephine. 2009. *(Syn)aesthetics: Redefining Visceral Performance*. Palgrave Macmillan.

Online Etymology Dictionary. "Origin and history of trance", haettu: 10.02.2026. <https://www.etymonline.com/word/trance>

Schrei, Joshua Michael. 2021. *The Emerald Podcast – On resonance: Caves, Hooves, Hearts, Harps... and the Birth of Culture*. Podcast, 13.10.2021. <https://open.spotify.com/episode/2PuBVHGX2KsMwBKL5Bcv0l>

Schrei, Joshua Michael. 2022. *The Emerald Podcast - Awake in the Forest of Dangers and Wonders*. Podcast, 26.04.2022. <https://open.spotify.com/episode/1h6ZbE6vnrkryvIJK7LJrHl>

Schrei, Joshua Michael. 2022. *The Emerald Podcast – Reissue: How Trance States Shape the World*. Podcast, 9.8.2022. <https://open.spotify.com/episode/4a37QVzTox2PQ9Rqh4YABO>
Turner, Matt. 2019. "Animistic Apparatus: cinema for the spirits." BFI. Haettu 11.4.2025. <https://www.bfi.org.uk/sight-and-sound/features/animistic-appara-tus-cinema-spirits>

Vanhapiha, Miika. 2025. "Ekologisen jällehenkistymisen manifesti." *Sammenluola blogi*, 16.10.2025 <https://sammenluola.home.blog/2025/10/16/ekologisen-jallehenkistymisen-manifesti/>

Williams, David J. Lewis ja Clottes, Jean. 1998. "The Mind in the Cave – The Cave ind the Mind: Altered Consciousness in the Upper Paleolithic." *Antropology of Consciousness* 9(1):13-21. American Anthropological Association.

Zajonc, Arthur. 1993. *The Entwined History of Light and Mind*. Bantam Books.